

Володимир
Максимович

Спогади
колишнього учасника
Української Повстанської Армії

Львів - 1989

Володимир Максимович

СПОГАДИ

КОШИЦЬОГО УЧАСНИКА УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ

1944 рік, 10 березня, Львівська область, Сирецький район, село Бротки, хутір Мочори. Сформовано курінь "Льви".

Курінний: Орлик П.С.

Перша сотня - сотник Гир.

Друга сотня - сотник Січовик

Третя сотня - сотник Голуб.

Перший набір з мого села Піски Сирецького району, Львівської області:

Максимович Володимир, 25 р.н.,	псевдо - Гугай
Хомир Я., 25 р.н.,	псевдо - Верба
Тимішківський, 25 р.н.,	псевдо - Крук
Глуховецький Володимир, 22р.н.,	псевдо - Білий
Машко Михайло, 22 р.н.,	псевдо - Ворон
Гаврилів Фель, 27 р.н.,	псевдо - Ворон
Тибінька Фель, 27 р.н.,	псевдо - Зозуля
Синенський Володимир, 25 р.н.,	псевдо - Морозенко
Кузь Роман, 26 р.н.,	псевдо - Гонга
Верхоляк Петро, 26 р.н.,	псевдо - Богун
Онишків Володимир, 26 р.н.,	псевдо - Залізник
Змії Іван, 14 р.н.,	псевдо - Чорний

До складу першої сотні вхолили такі чоти:

Перша чота	- чотовий Чайка
Друга чота	- чотовий Говбуш
Третя чота	- чотовий Чумак
Четверта чота	- чотовий Вир
П'ята чота	- чотовий Горошенко
Шоста чота	- чотовий Витовський

Рой такі:

Перший рій	- ройовий Ровко
Другий рій	- ройовий Грім
Третій рій	- ройовий Зелений
Четвертий рій	- ройовий Блакитний
П'ятий рій	- ройовий Сокил
Шостий рій	- ройовий Тютунник
Сьомий рій	- ройовий Жайворонок
Восьмий рій	- ройовий Говбня
Дев'ятий рій	- ройовий Лучко
Десятий рій	- ройовий Горлинко
Одинадцятий рій	- ройовий Сірко
Дванадцятий рій	- ройовий Сагайдачний
Тринадцятий рій	- ройовий Ланилицин
Чотирнадцятий рій	- ройовий Кутрик
П'ятнадцятий рій	- ройовий Ларос
Шістнадцятий рій	- ройовий Пшкова
Сімнадцятий рій	- ройовий Наливайко
Вісімнадцятий рій	- ройовий Байга

Я був у першій сотні, де сотником був Гир ...
Ми почали бутувати табір. Збутували колиби, недалеко від села
Роковець розташувалася перша сотня. Почався вишкіл. О 6 годині
ранку алярмовий будив нас. Була ще раня зоря, сонце ледь по-
казувалось з-за обр'ю, але ми всі дружно вставали і - бігшем
до води. Помившись і зробивши нескладні гімнастичні вправи,
йшли до молитви. Попереду стояв сотник, і ми всі дружно спі-
вали:

"Боже, вислухай ...

Після молитви - сніданок. У нас був свій кухар, який лу-
же смачно готував. Солня, маючи не такий вже й великий вибір
харчів, він старався приготувати якнайсмачніше. Поснідавши і
трішки побалакавши між собою, йшли на вишкіл ...

Дні проходили непомітно в вишколах і навчаннях. Епоправла,
за домом не сумував, а навпаки - всі ставилися до занять дуже
ретельно, пам'ятаючи старий вислів: "Важко в навчанні - легко
в бою". Та довго нудьгувати не довелося ...

25 березня 1944 року прибіг зв'язковий і доповів у штаб,
що німці з поляками зібрали людей і погнали на форшон, ніби-
то до лісу по дрова, а насправді все було інакше. Їх загнали
до столони в селі Форосно і почали мортувати. Старих хотіли
стріляти, а молодих - мортувати. Та одному з бранців вдалося
втекти і прибігти до нас. Ми всі були на вишколі, тож за де-
кілька хвилин були вже готові до походу.

На той час ми були вже не зовсім новачки, тож зразу роз-
кинулись і оточили їх з усіх сторін. Лушогуби, побачивши без-
вихіль, розгубилися, перестали мортувати людей і зайняли обо-
рону. Та їх було мало, всього душ 50, щоправда, вони сполі-

валися на допомогу з району. Але в районі на цей час німців не було. Все ж, на всякий випадок, третя чота Чумака була готова зустріти непрощених гостей. Так відбулося перше хрещення з німцями і поляками. Ляким людям вдалося втекти. Стодола, де мортували людей, була під стріхою, тож довелося запалити її, бо душогуби зайняли там оборону. Ніхто з них не залишився живим. Пролилася й перша наша кров. Трьох наших друзів підкосила ворожа куля, семеро були поранені. Людожери замортували 46 невинних людей, двадцятьом вдалося втекти.

Потім ми всі пішли в село на похорон; німців і поляків спалили, а зброю їхню забрали собі. Після похорону пішли цілим селом до "Просвіти" на мітинг, де сотник Дир мав промову до всіх: до повстанців і до селян. Цей день запам'ятався на все життя. Пам'ятаю й зараз всі слова, які сказав наш поводитир. Вони самі лягають на папір, хоча пройшло вже більше сорока років з того часу:

"Дорогі браття і сестри! Дорогий наш український народі! Ми встали на страшну боротьбу з лютим ворогом. Німці хочуть нашу Україну сплюндрувати і зробити колонією. Ми взялися за зброю, щоб боротися за свій рідний край, як колись боролись наші прадіди князі і гетьмани, і ми по їхніх слідах кладемо присягу, що будемо боротися до загибелі, доки наші серця будуть битись, доки в наших жилах кров текти буде, - за права нашого українського народу, бо ми маємо право жити так, як живуть всі народи світу. Ми німецької і польської землі не хочемо. Ми хочемо, щоб наші онуки й правнуки знали нашу чужову Історію, щоб знали, за що гинули діди й прадіди на полях, у ту-

решьких гаремах, - за те, що любили свій рідний край. Того-
ті брати й сестри! Немає кращої любові, як любити свій край,
і немає кращої смерті, як віддати життя за рідний край".

На цьому сотник закінчив свою промову. Може, з хвилину
ніхто не промовив і слова. Всі стояли, затамувавши подих. Та-
ку силу мали сотникові слова.

Коли ми йшли в бій, то голосно закричали: "Слава! Слава!
За знедолений край наш, знедолених сестер, братів і батьків
наших! У бій, у бій, бо нас у бій благословить могутий дух
Мазепи"!

Згадаю цей час: Яка радість, як легко на душі!

Тоді я ще був моложецький хлопчина, - мені не було й 18,
але вже й тоді закраталася думка: за які гріхи страждає наш
чужовий народ, за що вороги взяли невинних людей на тяжкі му-
ки? За те, що вони є українці і люблять свою неську Україну?
А в них же були жінки й діти. Діти живуть і зараз. Та що їм
сказати, - своїм соколятам, своїм онукам? За що загинули їхні
батьки? Хіба є така у світі, щоб терором любов заслужити?
Хіба ми тому винні, що ми є українці і любимо свій рідний
край? Чи може таке бути, щоб не любити своє рідне?

Я пригадую, коли в мене були малі діти, росли на селі,
і ми щосуботи їздили до них, бувало, що й пізно приїзджали,
коли діти вже спали, але, почувши рідний мамин голос, вони
прокитались і кричали: "Мамо!". Яка радість для них почути ма-
мин голос, мамину ласку і тепло її рук. Ось так і селяни почув-
ли наш повстанський голос, нашу допомогу. Діти не знали, як
нам віддячити, але, на щастя, не всіх врятували, бо прийшли

запізно. Це було досить далеко, довелося йти 12 км пішки, бо машин у нас не було, - і зразу в бій. Та ми знали, за що йдемо воювати, - за брата, за сестру, за рілну землю, за спадені села. Рілні лани кланялися нам, аж серце мліло. І так йшли дні і ночі. Одні гинули, а інші ставали на їхні місця. Це все наш галицький пвіт. З нього залишилися олчинці, які можуть згадати щось про ті славні часи ...

Ми знову повернулися до свого табору. Почалися навчання, різні тренування. Це було за німців. Ліс був неталеко від села, де були німці, та вони майже не захопили в ліс, бо були безсилі. Та й ми їх не дуже зачіпали, бо добре знали, що їм вже не довго тут бути, а треба готуватись до зустрічі страшного ворога, дикого, піллого ...

Одного разу трапилась нам ливна пригога. Стояли ми у селі Поляна. Розвідка доповіла, що їде в село машина з німцями. Сотник дав команду пропустити їх у село. Приїхали вони: всі веселі, батьорі ... А привіз їх поляк - фельдшер. Кішнер; котрий ще раніше втік з села. Він був досить багатий, втік до Львова, але пошкодував за маєтком і приїхав знов у село, взявши з собою помічників - німців, які не пілозрювали, що тут є хлопці з УПА. Ми їх зразу ж оточили і запропонували златися. Наш сотник і чотові вміли говорити німецькою і пояснили їм, щоб вони златися. Ті побачили, що чинити опір безглуздо, тому зразу й златися. До нас потрапила їхня зброя, щоправда, не так вже й багато - п'ять автоматів, а також кріси. Забрали ми у них і мундири, а їх олягнули в сільське вбрання. От і сміялись же вони, витріщивши очі, олн з олного. Німці, як завжди мали з собою фотоапарат, то ж не пропустили такого

кумедного випадку, щоб зробити фото. Може, хто з них ще живий зараз, то має згадку про минулі часи. На цьому ми їх відпустили, але пильності не втрачали, бо думали, що приїдуть німці палити село.. Та ніхто не приїхав. Це був квітень 1944 року.

В травні також трапився цікавий випадок. Стояли ми біля лісу. Дивимось: летить німецький поштовий літак. Аж ось сілає недалеко від нас. Чи то йому пального не вистачило, чи якісь неполадки? Ми — бігом до нього. Виходить таким поважний генерал зі своєю охороною. Генерал мав вістоль, але ми його не забрали. Ми запропонували їм йти з нами в село Поліно. Генерал погодився. Літак ми ретельно прикрили гіллям, щоб не видно було. В селі ми мали переговори з генералом. Був він у нас 8 днів — з 6-го по 13-є травня 1944 року, а потім ми його відпустили. Поєднала, не просто так, а за дві машини зброї всякої. Були там і автомати, гранати і кріси. Тепер, ми думали, що німці напевне палитимуть село. Та й на цей раз якось обійшлося.

Ми почали готуватися до відходу в Карпати. В перших числах червня 1944 року ми мандрівцями пішли в карпатські ліси. Там часто траплялися пригоди з червоними партизанами. 20 червня прийшли в Сколівський район на гору Парашку. Там було багато відділів, курень Губенікі і багато інших.

Тесь на початку липня дали нам знати, що прийшло близько 70 добре озброєних польських партизанів. Ми всі приготувались йти в бій, бо не знали, чого вони хочуть. А поляки цілком нашу марку ходили по селах і говорили, що вони є хлопці з УПА, але не мають з собою зв'язкового. Та й говорити українською майже не вміли, лише деякі слова знали. Знали також одну українську пісню "Гуцулка Ксеня", та на гітарі вміли грати. Якось одного разу зайшли поляки в наше село. Їм зразу накрили гарний стіл.

та один з них забув і сказав польською: "дай мені - тен гарнущек". Господар зразу зрозумів, з ким має справу і дав знати нам. Та й вони зрозуміли, що справи погані, тож треба втікати. Поляки не знали добре дороги і розгубились, не знали, куди йти. Наших хлопців було багато, ми оточили їх з усіх сторін. Бій вони прийняли. Та це було даремно, бо нас було набагато більше, і допомоги їм чекати було ні від кого. Поблизу були лише українські села. В полон потрапило 10 поляків, що правда, не знаю, що з ними було потім, бо не наша сотня взяла їх у полон. Вже пізніше мені розповітали, чому вони зайшли так далеко, аж під Карпати: хотіли зустрітись з червоними партизанами. Мені розповітали, як поляки ливувались, що їх так гарно зустрічали в селах /селяни думали, що то є УПА, то й не жаліли нічого/. Вони бачили, який великий авторитет має УПА в місцевого населення. Поляки були добре озброєні, бо їм допомагала Англія. Наші керівники вели переговори з поляками, щоб вони не йшли на українську землю, коли самі ще Польщі не мають. "Давайте разом, - казали їм, - будемо бити спільного ворога". Скільки вони нам школи нарobili, нічого з того не маючи!. На наші села напали, падали їх і стріляли всіх пілрад. А що нам було робити? Полякам було легше, - вони мали свою Польщу, мали свою зброю і своїх офіцерів та підофіцерів. А ми нічого не мали, лише те, що у війні дісталось. У бою нам довелось ліс тавати і зброю, і медикаменти. Лікарів у нас майже не було, а поранених після кожного бою і хворих було багато. Одного разу стався такий випадок. Повстанця, важко пораненого, знайшли в лісі. Лежав він майже мертвий. Наші медсестри забрали його в село і там почали його лікувати. В нього рана вже гнила. Та медсестри приклала пов'язку з черв'яками, і вони виїли цей

цей гнії. І так його врятували. То ж нелегка доля була в повстанців, бо це не регулярна армія, що має і лікарні, і лікарів, а повстанці мусили лікуватись у криївках, бо в селах всякі люди були, могли понести ворогові.

Після того, як ми розбили поляків, повернулися до табору. Всі були веселі, а це було якраз влітку, ягід у лісі повно. Ходили збирати. У неїлю разом з сотником ходили до церкви; люди дуже гарно нас зустрічали, хоча ми були для них чужі, — тут Карпати, а ми, майже всі, були з-під Львова, та приймали нас, як рідних. Були люди тут досить бідно, але зате тримали багато хутоби. В нашій сотні було багато німецьких мундирів, а тут були такі села, що не бачили взагалі німців, тож ливилися на нас, як ми одягали німецьку уніформу, і вельми дивувалися. Так проходили дні й ночі, але це були найкращі дні в моєму житті. Не раз я нагадував, як мій батько був головою "Просвіти" і щоразу приносив свіжі книжки про козаків. Я це все з великим зацікавленням перечитував. Та головне, що мій вуйко був січовим стрільцем, — він вписаний в Історію січових стрільців. Брав участь у бою на горі Макіївні і на Лисій горі. Він був кулеметником.

Знову прийшли селяни скаржитися, що їм не дають спокою червоні партизани. Нападають на села, грабують і палять хати, забирають хутобу і кенуть до лісу. Коли хтось щось скаже проти них, то воюють. Прийшли у нашу Карпати і зразу показали, хто вони є. За що ж їх можна любити і зустрічати хлібом-сіллю? У 1939 році деякі села зустрічали їх з хлібом-сіллю, бо не знали, хто вони такі, але скоро все стало на свої місця, бо в 1940-41 роках вже почали вивозити на Сибір, "білих велетнів", як вони

говорили. Були люди, які їм вірили, але ті люди, не хотіли ні до "Просвіти", ні до Церкви, лише ковчались по столах і читали сталінську Конституцію. Коли їм говорили про голод на Україні, то вони не вірили, а казали, що це священники ведуть пропаганду, що це все брехня. І деякі з них зрозуміли, що помилялись. Та були й такі, що до кінця були слугами і навіть мордували своїх же людей.

Отже, довелось нам зустрітися з червоними партизанами. Зустріли ми їх, коли ми гнали хулобу з села до лісу. Їх багато було, 35 душ. Ми їх відразу оточили і взяли в полон. І пізніше, коли вони потрапляли в село, то зразу хтось запалював соломі, і ми йшли на допомогу. Так що їм легко не було, мусили кору з дерев їсти, бо більше не було нічого.

Одного разу пограбували вони священника. Він поїхав до Сколівка скаржитися, але німці стали кепкувати з нього: "То були ваші партизани". Він говорить: "Неправда, це були росіяни - я маю докази, прийміть і поживіться". Німці пішли на місце і побачили: кірзові чоботи потерті, бульонівська кепка ... Вони визнали, що це "руських партизан робота". Такі вони вже з рогу буди, що все за собою сліди залишали.

Вже фронт наближається, і ми готуємось знову на Поділля йти. Вже середина вересня 1944 року. Фронт підійшов до самих Карпат, і дуже багато наших вільців потрапило у середу: з тої сторони - німці, з другої - росіяни. Та нічого не зробиш. Одного разу хотіли щось зварити поїсти і розклали багаття, а продукти закінчились. Без малого не сталася паніка. Ми стали переходити по 10, по 5 душ, як могли на збірний пункт, і там знову формувались по роях, по чотах і сформували сотню. Прий-

шли ми тесь в кінці вересня 1944 року знов на старе місце біля села Поліно; дорогою багато повтікало до дому, прийшли нас всього 100 повстанців. Деякі не повернулися з Карпат - загинули в боях з червоними партизанами. Дорогою назад були випадки, коли доводилося приймати з ними бій. Але все ж ми вернулись назад. Ті, що були в Карпатах на шапках, носили синьо-жовті стрічки, щоб відрізнитись від тих, що не були там.

Тут ми довідалися, як німці спалили село Поліно за те, що було вбито полковника вангармерії. Коправда, люди повтікали. Наших вілтілів не було, розійшлися, - хто пішов у Карпати, хто ще кулись, то ж не було кому захистити.

Отже, на хуторі Ючери сформувалась сотня з новобранців, сотником залишився той самий Гир. Почалися знову тренування, бо то сама молодь - треба вчити. Якось прийшов до нас батько з сином. Батько говорить, що він ще в I-шу світову війну воював. Син молодший - 25 років. Його хотіли в армію забрати, на фронт, але батько сказав: "Навіщо за них воювати, якщо можна воювати за своє". Сина ми зарахували в свою сотню, а батькові доручили корову пасти. Бувало приходимо з тренувань, а батько, пригнавши корову, доповідав: "Груже сотенний, Бере за напас корову". Ми щоночі ставили вартового, щоб в разі небезпеки булив нас. На один раз чергував син, то й захопив у колибу поговорити з татом. Одного разу вночі влярили на сполох. Наша чота зібралася першою, і чотовий чайка доповів сотнику: "Груже сотенний, чотовий чайка готовий"! Так ставали чота за чотою. Коли вже сотня була готова, і ми вліїшли недалеко, сотник скомандував: "Кріси, кулемети, автомати - на поготові, і розстрільну стрілецьким холлом руш"!.

Вітійшли, мабуть, кілометри три лісом, і там побачили село Поляна. Мене і ще декількох повстанців послали на розвілку. Ми пітійшли до села і побачили, що там повно війська. Посвіили сотнику. Він скомандував вітійти в іншу сторону, близько до села Стільсько. Село невеличке, але розкиране. Ми були в будь-яку мить готові до бою, крім новобранців, бо вони ще ні разу не вступали в бій. А ми вже були провірені в боях, деякі вже мали навіть поранення. Нас, посвілчених, було 100 душ. Ми знову пітійшли до села і знов послали у розвілку чотирьох повстанців. Гесь через годину повернулись назад і доповіли, що в селі повно війська і машин. Ми вирішили викрасти язика, щоб довілатися, що за війська й навіщо тут стоять? Зразу ж знайшлися добровільці, які побажали йти за язиком. То були: Крук, Говоня, Боліда, Лис. Були це дужі, добре вишколені хлопці. А був вересень місяць, ніч була темна й моросив дощ. Гесь через дві години привели вони язика у табір. Тут же зібралася вся сотня поливитися на язика. Це був совітський сержант, росіянин з Новосибірська Саша Борисов, мав 22 роки. Був досить сміливий, щоправда боявся, бо думав, що ми його во"ємо. Він розповів нам, що спеціально зняли цілду живізію на прочистку лісу. Нам довелося швидко ходом відступати, бо вгень можуть і літаки переслідувати. Мусили йти цілду ніч, майже, без перепочинків. Коли почало зоріти, ми відпустили сержанта. Цей край був для нього незнайомий, але він мав компас, думаю, що не заблутився. Більше ми його не бачили. Ми прийшли в село Гев"ятники і тут почали готувати місце для табору. Розтащувалися по чотах і стали булувати ко-

диби. Потім з молитвою сіди до сніданку, бо кожен повстанець мав з собою кусень хліба. Поснідавши, прийнялися за роботу і до вечора майже збугували. Наступного дня по обіді прийшла комісія, і вся сотня вишикувалась. Сотник почав розмову про те, що нам доведеться заночувати невідомо де, бо не відомо як повернеться ще війна. Можливо, що більшовики ще почнуть воювати з Англією та Америкою. Певно, різні чутки ходили, а, може, сотник хотів дух підняти. А хто не бажає йти з нами, - сказав сотник, - нехай їде додому. І справді, щось з 40 повстанців пішли від нас. Мені і ще чотирьом повстанцям поручили відвести їх у село, що ми й зробили. Коли ми йшли, то ділки на деревах ламали, щоб дорогу назад знайти. Тесь під ранок ми повернулись у табір. Нас зразу ж поклали спати, щоб ми спочили з дороги. Та через декілька днів ми пішли в засідку, бо багато наших людей вивозять в Сибір, а ми тут сидимо і даремно хліб їмо ... Треба ж обороняти своїх людей, як колись козаків відбирали від татар. Я, коли був малий, то читав про татар, як вони гнали людей у неволю, і думав: "Чому я не кив в той час і не був козаком?". Аж ось, через стільки століть ніби повернувся той кахливий час. Розвілка доповіла, що мають вивозити людей на станцію - тесь близько п'яти-шести рогин, там близько 50-и конвоїрів - червонопогонників. Тут же сотник послав дві чоти, щоб врятувати ці родини. Пішли перша і друга чота, два кулеметники пішли попереду і затаїлися, поставивши кулемети. Їм сказали, що коли машини під'їждатимуть, то щоб палили з постріла.

Я набрав яблук, як бачу - йдуть три повстанці у німецькій уніформі з автоматами, - такі гарні, як лебеді дивитися.

Вони почали з мене сміятися. Олин почав говорити: "Де взявся такий малий повстанець?". Другий почав питати, чи маму я не взяв з собою, а третій просто сміявся. Лісно, я був найменший у сотні - худий, виглядав років на 15, тому мене часто посилали в розвідку, навіть переолягали на дівчину. Ходив поміж чубариків - так ми називали більшовиків. Вночі я часто розносив листівки там, де стояли більшовики: "Смерть Гітлеру! Смерть Сталіну!". Розносив також вілзову до російських солдатів, щоб не возвали за батька Сталіна.

Повернувся я до своїх хлопців, приніс їм яблук, щоправда тільки для свого рота приніс. Наш ротний Ровко каже до мене: "Іж перший, Пугач, бо не знати, що ти нам приніс".

Всі дружно засміялися, і я почав розповідати, як я зустрів трьох повстанців, і як вони кепкували з мене. То були повстанці з другого куреня, сіроманці. Всі ще більше зареготали. Але приїхав він з продуктами, і ми всі пішли за ними. Отримали хліб, поїли і знову почали сміх та жарти. Наступного дня у нас був відпочинок, а через день почали булувати колиби, а довго там жити не довелося, бо через декілька днів мене послали на розвідку в одне село, а інших - в інші села, щоб дізнатися, як там справи, а ворог не спить, - знову слідом за нами. Я пішов у село Любешки, через зв'язкового я передав повідомлення сотникові, щоб він прочитав і відписав мені відповідь. В селі я пробув добу. Почали прибувати чубарики до села, і люди зразу зрозуміли, що таке свої, а що окупанти. Стали мучити наших людей, чіплятися до дівчат. Щоправда, дівчата потікали від них. А бувало не раз: коли ми захолимо в село, коли заспіваємо, то наші люди не знали, як нас зустрічати,

давали, хто що міг, а літи прямо на руки лізли. Та довго ми не затримувались, бо ворог не спав, а в селі не можна приймати бій, бо вороги зразу спалили б село, і людей всіх повбивали б. Бо то були азіяти, їм не жаль своїх людей, не кажучи вже про чужих. Бувало таке, що червоні партизани підкрадуться в село, де повно німців, кинуть в одну хату гранату, а потім німці спалюють село і вбивають людей. А червоні партизани сміються: "Хай знають, як німців любити". Ми такого не робили, нам було суворо заборонено - приймали бій тільки за селом. А наші люди мусили контингенти зловати і нам допомагати, бо якби наші люди нам не допомагали, то ми б і року не витримали. Та знаходилися зрадники, що допомагали ворогові і повідомляли про тих, хто допомагав нам. Ними займалася служба безпеки/СБ/. Добре, що така служба, - вона змушувала зрадників боятися. Були такі зрадники, що співпрацювали з ворогом під страхом перед НКВД, але були й такі, що з радістю доносили більшовикам. Та є таке прислів'я: "Шила в мішку не заховаєш". В одному селі був такий випадок: був у нас зв'язковий, вже старший, ще за німців з нами працював, освічений був, багато книжок про Історію читав, та німці Історією не цікавились, так що за німців легше було, бо німці Сибіру не мали, а якщо вивозили до Німеччини, то молодих, а старих їм не потрібно було. А ці монголи всіх брали, і так цей патріот, що був у нас зв'язковим, став працювати на дві руки: вашим і нашим. Та не довго йому довелося працювати. Одного разу зустріли його жінку, що йшла в район, спитали, чого вона тули йде - аж до Холорова? Вона показала записку начальникові НКВД. Жінку живою не випустили і пішли зразу до її чоловіка. Перед тим були НКВДисти і для обману робили обшук, повалили пічку і підлогу, одним словом -

шуму наробили. Він зразу зрозумів, в чому справа і став проситися й говорити, що його хотіли в Сибір вивезти, тож він мусив з ними працювати. А ми йому кажемо: "Хто поверне киття тим двом повстанцям, що йшли до тебе на зв'язок, а їх вбили?" На це він відповів: "То вбійте мене тут в хаті". "А це вже наша справа, що з тобою робити", - відповіли йому. Ми забрали його з собою, щоб дізнатися ще що більше.

І знову в похід ... Сотня вишикувалась під вечір, і кожен повстанець наплечники на плечі - і кроком руш! Кулемет довелося нести по черзі; кожен рій мав свого кулеметника. Чотовий і рійовий мали автомати; були в нас гранатомети малі, але гранатометники мали тільки пістолі, бо до кожного гранатометника було прикріплено трьох повстанців. Було в нас 6 фаустпатронів проти танків ...

Нас оточили з усіх сторін. Курінь сіроманців пішов уперед, а наша сотня запізнилася. Сіроманці провалилися, а нам довелося приймати бій з чубариками. Ми зразу ж замаскувались під лісом і чекаємо. Бачимо, йде саранча в розсип в три ряди і кричить: "Ставайтеся, баньори!", - так, як колись татари кричали. Наші чотові й рійові кричать, щоб ніхто не стріляв, бо набоїв не дуже багато. А було це 19 жовтня 1944 року. Почався бій. До вечора нам вдалося протриматися, але вони хотіли нас зі всіх сторін оточити. Сотник розділив нас на дві частини. Одна частина пішла в один бік, а друга - в інший бік. Одна частина потрапила в засідку, багато повстанців загинуло, та й друга частина постраждала. В тій, другій частині був і я. В цій частині були перша, друга й третя чота. Перший чотовий - Чайка, другий чотовий - Говбуш, третій чотовий - Чулак. Рійовий

з першої чоти: Ровко, з другої: Грім. Третій рій - Зелений.

Другої чоти: чотовий - Говбуш, перший рійовий - Блакитний, другий рійовий - Сокил, третій рійовий - Мотонник.

Третьої чоти: чотовий - Чумак, перший рійовий - Байворонюк, другий рійовий - Говбня, третій рійовий - Лучко.

Нас залишилось всього 60 повстанців. Вісім убитих, а дванадцять поранених, котрих залишили по селах. З нами був польовий священник, котрий похоронив убитих. Всі ми вишикувались і поклялися боротись, поки не загинемо. Ми пішли до чорного лісу і там чекали, що далі робити. З другої половини сотні залишилось всього двадцять повстанців. Проти нашої сотні і проти куреня сіроманців послано цілу дивізію - десять тисяч чубариків! Вбито їх було в три рази більше, і ранених було багато. Вони своїх убитих і ранених забрали; мертвих - хоронити, а поранених - до лікарні.

Ми своїх ранених поховали по кривках, щоб ніхто не бачив. Було нам дуже тяжко. Сотня Гира була розформована. З першої половини сотні двадцять повстанців пішли до боївки, а нашу половину перетягли до куреня сіроманців. Гоправла, рій залишився той же з Гиром. Ніхто не знає, куди поївсь, чи може вбитий курінний сіроманців Яструб. То був виходець зі східної України. Він організував свій курінь ще за німців і дуже прославився, бо там були добре витреновані хлопці. До першої сотні Залізняка був дуже суворий, Яструб - високий, гарний років 35. Набув, пройшов добру військову школу. Мав він свого коня, та не раз серед бою давав його змученому повстанцю.

На одному місці ми залишались дуже рідко - весь час у поході. І тепер пішли до Уновського лісу та почали розбивати табір. Наша сотня Залізняка - перша; за нами - сотня Нечая,

що далі - сотня Кривоноса. Це був місяць жовтень 1944 року. Осінь була гарною. І ні йшли один за одним. Відпочинку було мало, - бої за боями гартували повстанців. Настрій у нас був веселий, бо всі слаболухи повтікали від нас. Щоправда, вони приносили нам багато школи, бо сиділи вони по криївках та ходили ночами грабувати наших людей. Це було на руку ворогу, бо люди не знали, хто вони такі, алке вони називали себе повстанцями.

Був такий випадок з нашим пропагандистом на псевдо Чорний у селі Старі Стрільчі Холорівського району: до одної хати зайшли два українці, обидва з автоматами та гранатами, кажуть: "Гобрий вечір!". Господарі: "Гобрий вечір!". Один говорить: "Ми з відділу ... хочемо новечеряти". Господар відповідає, що вечеря ще не готова, є тільки молоко і хліб, тож "прошу дуже - можу вам дати". А другий каже: "Ми воюємо за Україну, а ти нам хліба і молока даєш". Господар: "Мій син також повстанець: я думаю, що він того не вимагає, бо знає, за що і проти кого воює". Та вони й слухати не хотіли, навіть зама-хнулись руками. А в мене кров застигла, що такі мерзотники живуть на світі. Я приготував пістоль на всякий випадок, а мій пропагандист - автомат. Відчинили двері до хати, крикнули: "Руки вгору!", та забрали ми в них зброю. Тоді ми запитали, з якої вони сотні. Відповілі не було. Вони зтушувались, як в лихоманці, та не знайшлися, що робити. Ми попросили господаря, щоб він покликав станичного. Прийшов він зі станичним хвилини за п'ятнадцять, говіломив також службу безпеки, СБ прибула за голину й обох забрала. Го було далі - не знаю, Правдо-

подібно, що то були дезертири з куреня Гонти, бо за ними вже давно шукали. Багато школи принесли вони людям. Таких, галів, було багато, котрі грабували на свою руку. У лісі під кущем мерзнути не хотілось, краще заночувати в селі у теплій хаті. Жінок в селі багато, чоловіки на фронті воюють, - є де розгулятися.

Важко нам було з більшовиками воювати, та ще й дезертирами. А тепер добре писати в газетах, що бандерівці - банди-ти грабували людей. Якщо вони такі гуманні, то чому ж тоді вивозили невинних людей на Сибір, малих дітей і стариків?

Коли росіяни воювали повстання і, лізнавши, звітки він, то користаво прив'язували до коня і волохом тягнули в село. Виганяли з хати батька й маму та кричали: "Это твой сын, - он бандит"! Вони вже мертвим звівчили, бо живий він би їм не дався. По білїна мати могла зробити, коли бачила покатованого сина? Серце її кров'ю обливалося. Хіба є така мама, щоб від свого сина відмовилась? Почувши, як мати плаче над своїм сином, стала рвати її на шматки і кричати скаженим голосом: "Ты на свет родила бандита и положишь вместе с ним"!.

Звернемося до історії: майже 2000 років тому розп'яли Христа, і його мати була коло нього до кінця, та її ніхто не чіпав. А наці повстанці обороняли свій народ від загарбників. Навіть фашисти, які були катями, родин не чіпали. І поляки, коли син воєв польського міністра, а в нього були батько, мати і двоє братів, але їх ніхто не чіпав, а ці кати не давали поховати навіть мертвих. Світ такого не бачив, щоб над мерт-вим знущатись.

Ми повернулись у табір і розповіли про приголу з дезертирами. Всі хлопці були веселі, незважаючи на те, що смерть ходила за плечима. Подумати тільки, з якою ликою силою треба воювати, не чекаючи ні від кого допомоги. Навіть у бою доводилось позичати патронів. Я червоні партизани з літаків скидали зброю. Та бувало, що їхня зброя потрапляла і до нас. Одного разу совітська радистка потрапила до нас у полон. Була вона українкою, звали її Наталкою. Ми попросили її передати, щоб скинули зброю. З нею поволились дуже гарно, тому вона і послухала, а коли поблизу був фронт, Наталку відпустили. НКВД ніколи не думав, що матиме такий сильний опір, бо він не знав галицького духу, а думав, що це 33-й, 40-й, 41-й роки, коли брали людей, як на бойню. І брали за те, що хоч трохи світломі були, а студентів всіх підірвал. Врятувалися лише ті, які втекли за кордон. А в 1944-му році розмова з ними була вже інакше: кров за кров, зуб за зуб.

Так знайте, кати, що не зламати вам українського духу! Одні гинуть, а на їхнє місце інші встають, ще кращі. Як у пісні співається: "З тої крові виросте покоління молоде. Загартоване до бою ...".

Кожен повстанець знав, за що воює: за свою рідну землю і народ. Як колись наш славний король Галицький бив усіх наїзників - хрестоносців, монголо-татар і поляків. Начальники НКВД самі не йдуть воювати, а посилають тих, котрих у школі навчали своїм наукам та тому, що їхній батько - Сталін. Го від них взяти, коли вони не знали маминої ласки? Так татари колись виховували яничарів. Та нема такої могили, щоб поховати Україну, бо дух вічний. Він був, є і буде. Та

багато наших людей пішли служити ворогові, але нехай не думають, що вони потрібні ворогові. Йому потрібні їхні доноси, а не вони. Бо якщо ти зрадив своїх, то в будь-який час зрадиш будь-кого. Навіть татари зрадників вбивали. Був випадок, коли прийшли до Чингісхана китайські полководці і привели свого верховного полководця, але той сказав: верховного полководця звільнити, а тих, хто привів його, повбивати.

Коли на Україну нахлинула татарська орда, один воїн дуже обороняв свого боярина від ворогів. Хан Батий звільнив його, дав йому ярлик за хоробрість, щоб він міг їхати куди бажає.

Більшовики запевняють, що ми є бандитами, але це неправда. Коли ми виходили з якогось села, то діти аж плакали за нами. Якось ми стояли в селі і вечеряли, співали пісень, а коли відійшли з села, то діти поробили собі дерев'яні кріси, вибрали між собою сотника, чотових і, навіть, ройових - все, як у справжніх повстанців і заспівали пісню: "Лента за лентою набої - полавай". Та хтось доповів більшовикам, і ті арештували дітей. Завели до слідства і стали допитувати: хто їх навчив цього? Почалося слідство: хто з них сотник, хто чотовий, залякували, що вивезуть їх у Сибір. Потім посадили їх у машини і повезли у Журавно. За цей час нас пов'їломили. Мене послали дізнатися, скільки їх там. Серед них був один "стрибок", що на нас працював, то він мені всі дані про них дав: було їх десь 50 душ; він же й роз'яснив, з якої сторони захопити, і в одну прекрасну ніч дві чоти напали на них. Телефонні дроти перерізали зразу, вартових познімали і зразу ж - до камери, де діти були. А виявилось, що там були й старші люди й дівчата, а не тільки діти.

Як тільки я відчинив двері, то побачив у камері багато дітей, які відразу кинулись до виходу. Коли всі діти повиходили на вулицю, тоді чотирьох підійшов до мене і ще декількох повстанців і сказав, щоб ми відвели дітей додому. Діти стали чіплятися до нас, розглядали наш одяг, зброю. А ті повстанці, що залишилися в Журавно, добивали рештки НКВЛ. Було вбито трьох повстанців, а чотирьох поранено. Коли вони повернулися в село, то поховали вбитих. На наступного дня діти пішли в школу. Було це 15 листопада 1944 року.

Потім хлопці розповідали мені про полії у Журавно, як начальник НКВЛ Богданов і його помічник Гончаров втікали в конюшню і сховались у конячому гної. Такого переполоху наробили. Але на тім не заспокоїлись. Зі Стрия і Львова прислали допомогу. А ми в цей час продовжали в останню дорогу своїх товаришів. Діти й жінки сильно плакали. Та коли виступав сотник Залізник, то у всіх дух перехопило. Його слова:

"У орогі друзі повстанці Крук, Голод і Вир! Вас ніхто не примушував боротися з прелвічним ворогом нашого українського народу. Ви добровільно вступили в повстанські лави, тому що ви були світломі патріоти, нащадки наших славних козаків. Тут, на вашій могилі немає ні мами, ні тата, ні ваших братів, ні сестер. Лише вірні друзі та діти, котрих ви звільнили. Вони поклялися, що будуть вірними вашим заповітам і ніколи не забудуть той вечір, коли ви їх звільнили. Котрийсь з тих дітей може стати письменником чи композитором, а може художником, то згадає добрим словом. І будуть розповідати своїм дітям та онукам, як бідні повстанці боронили за свою Україну".

Ми розійшлися сумні, бо знов потрібно вирушати в далеку дорогу. Літи хотіли йти з нами. Та сотник сказав їм: Ви ще молоді. Ваш час настане - ви підете боротися за волю України".

Так ми повернулися в табір. Ті, що не були з нами, почали питати, як ми розправилися з тим чубариком. Почали жартувати, сміятися. Потім стали тужити за загиблими товаришами. Як казала Л еся Українка:

"Моя Україно, яка прекрасна,
Яка ти чулова,
Але скільки у тебе ворогів.
Але ти вір і знай,
Бо прийде до тебе ще весна,
Моя Україно".

Розвідка доповіла, що більшовики знову починають з усіх сторін оточувати. З'явилися навіть танки. Чотри повстанці погодилися піти в розвідку за язиком. Це: Сокол, Гайовий, Луб, Зозуля. Доповіли сотникові, що готові виконати ^аказ. Сотник сказав їм, щоб живими не з'являлися. І темної, холодної, осінньої ночі вони пішли. Під ранок привели язика. Це був лейтенант. Він ледь напився та п'яний бігав за дівчатами, і там хлопці його зловили. Вони були в більшовицькій уніформі, так що навіть той лейтенант і не здогадався. Звали його Микола Никанора, 30 років віку, з Ураду, зі Свердловська. Ми йому сказали: якщо він говорить правду, то ми його відпустимо. А він почав говорити, що прийшло 2 дивізії, щоб нас з усіх сторін оточити. І сказав, що найкраще прорватися. Зранку зайняли оборону, добре замаскувалися. Я

стояв на стійці й побачив, що йде 20 душ цивільних і серед них 2 жінки. Я відразу доповів у штаб. Там сказали, щоб я пропустив їх до штабу, бо вони втекли від більшовиків, а жінок відправити до дому, бо тут скоро почнеться бій. Скоренько поспішали і побачили, як чубарики починають наступати. Ми відпустили їх ближче. Коли залишилось метрів 50, почали палити з кулеметів і гранатометів. Та ми не погнались за ними, коли вони почали відступати, бо кожен був в окопі. Чубарики то відступали, то наступали, і так тривало до обіду.

По обіді пустили танки, а у нас були німецькі саустпатрони, тож відразу ми підбили 2 танки, і ворог більше не посилав танки. А в нас — чим раз, тим менше патронів. До вечора мусимо протриматись, бо розвідка вже знала, куди можна відступати, щоб чубарики не бачили. Було це 25 листопада. Забрали вбитих і поранених і пішли тихенько, щоб чубарики не чули. Та нам не страшно було, бо в себе всі виходити знали. В мене ще було 2 магазини набоїв, тож можна було трохи боротись. Ми мусили брати з собою вбитих, бо чубарики і мертвих повикридали б з могил. Гоб люди не знали, що були такі повстанці, які боролась за Україну. Так ми відійшли десять кілометрів. Пішли до села Гончівка і знали, що там немає більшовиків. Ми поховали вісім своїх товаришів на цвинтарі і пішли далі, щоб чубарики не довідались, де ми поділись. І так ми ще довго йшли, всі сильно змучені. Пішли до маленького села, де не було чубариків і вирішили тут перепочити, поставили стійки. Тепер дозволилося по селах квартирувати, бо в лісах вже холодно було. Але в селі довго не затримувались. На день йшли по лісу і там варили собі їсти, а на ніч, якщо

в селі спокійно, то йшли спати. Сотник покликав мене і пропагандиста Чорного і сказав нам; щоб ми поїздили по селах, ходили по школах до дітей і виривали з книжок портрети Стадіна, Леніна, Ворошилових всяких, котрих роблять святими. Так було, що за день ми бували в трьох селах. Коли заходили до школи, то говорили: "Слава Україні!". А діти відповідали: "Героям слава"! Вчителі не знали, що робити. Вони вчили дітей, що Стадін - великий, мудрий, товариш і друг дітей, а ми говорили, що то є люмпен, кат народів. І сказали дітям, щоб рвали з книжок портрети всіх тих сатрапів. Діти з радістю кинулись це робити, а вчителька забила в куток і слово промовити боїться. Ми підійшли до неї і сказали, щоб вона не боялась нас, а хай дзвонить у район і розкаже, що тут було, бо вони все одно довільються. Вчительки, переважно, були зі східної України, то зла їм ніхто не причиняв. Ми давали їм літературу нашу читати, а хто як розумів, то вже їхня справа, бо їх виховували в комуністичному дусі, а тут вони зустріли людей, які борються за свою свободу. На стінах ми повивішували листівки: "Смерть Гітлеру!", "Смерть Стадіну!" і "Воля народам"! Ми заїхали й в інше село і зайшли в школу до дітей 5-го класу. Вчителька пояснювала їм історію про Петра і Мазепу. Ми привіталися з учителькою і дітьми, потім пропагандист сказав до дітей: "Ви слухайте вчительку, але свій розум майте: Мазепа був такий, як ми, хотів відірвати Україну від Москви". І ми пояснили дітям, що вони мають роботи. І в інших класах було те саме. Мій пропагандист був дуже гарний, високий, як кров з молоком, аж любо на нього дивитися. Мав, мабуть, років 28,

правдоподобно, що це був син священника, мав закінчену гімназію, знав німецьку мову, і ми всі його дуже любили. Літи оточили його і почали в нього допитуватись, коли вже буде Україна. Він відповів, що Україна є, але держави не має, та ви ще побачите, що вона буде, бо дух народу вбити не можливо.

Ми поїхали в третє село і зразу зайшли до зв'язкового дізнатися, що тут чувати. Він сказав, що тут є переодягнені москалі, які ходять з тризубом і кричать: "Слава Україні!" і слухають, хто відповість: "Героям слава!", та зараз хапають і - в каталажку. Зловили вже п'ять хлопців і трьох дівчат і, мабуть, повезуть у район Перемишляни, а туди їхати через три села. Ми, довго не думаючи, поїхали доповісти сотнику про все це. Він зразу ж підібрав 40 хлопців, щоб вони були отягнені в совітську уніформу. Вони вийшли за село, засіли і почали чекати. Аж ось з'явилось 8 фір, фірмачі - наші, так що треба було обережним, щоб їх не поранили. Ось вони стали наближатися до нас, попереду, метрів 50, більшовики послали своїх двох, та ми їх пропустили - нехай собі йдуть. Коли конвою підійшов до нас, ми крикнули: "Славайтесь, бандьоры!". Вони кричать: "Товариши, мы свои!". Та чотовий Чайка гне своє: "Славайтесь бандиты!". Вони насправді повірили, що ми є гарнізон з Перемишлян. Ми же довго не вагалися, забрали в них зброю, зв'язали їм руки, аж тоді вони зрозуміли, хто ми такі. Та було вже пізно. А хлопців та дівчат ми відпустили, але запитали, за що їх взяли. Один говорить: "Я вийшов в село і дивлюся - йдуть наші повстанці в мазепинках з тризубами і вітаються до мене: "Слава Україні!". Я відповів: "Героям слава!". Вони мене й взяли. Хлопець показав на одного з них.

То був старший лейтенант Олександр Якімов.

Їм сказали дітям, щоб вони скоріше їхали до себе додому. Діти стали проситися, щоб ми взяли їх з собою. Чотовий Чайка сказав, що вони ще замалі - їм було 12 - 15 років. Це вже був грудень місяць, щоправда, снігу ще не було, але вже було холодно. Один з визволених хлопців став дуже проситися, щоб ми його взяли з собою, бо не має ні батька, ні мами - вони в Сибірі, та й його вивезуть. Чотовий Чайка вирішив взяти його. Хлопцеві було 14 років, звали його Василем, а псевдо йому дали "Кулрик". Так ми вернулись назад і розповіли все: і як взяли в полон 25 чубариків, і про хлопця. Сотник знав батька цього хлопця - він був ранений у бою, але живим в руки ворогу не злявся, підірвав себе гранатою. Кулрику горучили йти в розвідку, переодягли в ліночий одяг, бо він був дуже гарний, дали йому пістоль і сім патронів. Він вельми втішався, що має бойове завдання. Послали його в Нові Стрільці до зв'язкового, щоб він побув там хоча б три дні, щоб за цей час довідався, як там справи, скільки чубариків і стрибків, і де знаходиться в'язниця. Через три дні він повернувся і доповів курінному Яструбу: "Дуже курінний, Лесь Кулрик завдання виконав!". Курінний розпитував його і сказав: "Колись на Запорізьку Січ також приймали таких молодих хлопців і з них виростали чудові козаки і обороняли Україну від татарників, тож знай, що пройнуть роки, а може й віки, і нас не буде, а будуть діти й онуки, і згадують про нас, що були такі: які йшли на вірну смерть за справу українського народу, щоб світ узнав, що є такий народ, що він хоче жити, як всі народи світу тому, що він має право на це, бо не чужого хоче, а свого."

І якщо буде сонце І будуть люди на землі, то це буде, а ми своєму поколінню залишимо невечерню криницю, з якої будуть черпати нашу Історію І вчити своїх дітей І онуків, як любити Україну, бо скільки крові І сліз пролили за рідну землю".

Ми почали готуватися до бою. Перел нами виступив курінний Яструб: "Дорогі друзі, ми йдемо визволяти наших братів І сестер з в'язниці. Є такі люди, що їх мають везти до Холорова, а потім в Сибір. Треба діяти обережно, щоб було менше жертв. А Кудрик І сотня Товбуша залишиться тут, щоб прикрити тил". Вперед послали сотню Залізняка. Вона пішла 30 км за Стрільччі, а дві неповні сотні наступали на Нові Стрільччі. Телефонні дроти не перерізали, щоб НКВ'исти дзвонили про допомогу до Львова І до Холорова. А було це вже в кінці грудня. Так І вийшло. Стрільчицьке Р НКВ' по дзвонило про допомогу до Львова І до Холорова. До Холорова було 8 км, а до Львова - 50 км., але дороги були погані, тому допомога скоро не прибуде. Кожна чота мала своє завдання: Чота Чайки наскочила на в'язницю, зняла сторожа І відкрили двері. Там було три камери, в одній були жінки - 8 душ, а в двох були чоловіки - 20 душ.

Сотня Залізняка зустріла гостей з Холорова. Їхало аж п'ять машин, І в кожній повно чубариків. Вони не сподівалися, що їх так гарно зустрінуть залізними квітами з кулемета. Зі Львова ще допомоги не було, аж влень підійшов цілий полк І 10 панцерників. Мали й ми велику втрату - загинув наш курінний Яструб. Козен повстанець причепив собі чорну стрічку - так всі любили Яструба. Наших людей ми відпустили, декількох молодих хлопців, що дуже хотіли йти з нами, взяли з собою. Коли всі зібрались, то взяли на руки курінного І понесли до

Старих Стрільця хоронити. Кожен хотів нести його тіло, або хоч готоркнутися. Коли ми прийшли в село, то нас приєдналась ще одна сотня, що стояла за селом. А як дізнався Лесь Кутрик, що кур'їнного воїта, то дуже сильно плакав, як за рідним батьком.

Ми викопали могилу, і прийшов наш польовий священник псевдо: Андрій Першозванний/. Він відправив панахиду і почав проповідь говорити:

"Горючий наш друже кур'їнний Яструб, ти сам з Києва, а поклав голову на нашій Галицькій землі. Можливо, у тебе десь там рожина є, а вони нічого не знають, що ти тут голову зложив. Та ми, всі повстанці знаємо, хто ти був для нас, бо для нас це велика втрата. Ти був не тільки воїн, але й філософ, знав душу кожного повстанця, був відважним і сміливим, і вороги тебе боялись. Ми тебе ніколи не забудемо, як ти любив свою Батьківщину, а вони багато всім - і культурою, і природним багатством, і народ наш працьовитий, і талант у нього є, є у нас і гуцули, і бойки, і лемки, і волиняки, і буковинці, і всі вони є ширі українці. А ват претвічний цюке нас один проти одного; сіє ворожнечу і нищить нашу культуру, всі книжки палить. Ціт кїнець ми заспівали пісню: "Прощавай, друже...".

Розійшлись ми сумні, а білий Лесь Кутрик припав до могили і гірко плакав. Н аступного дня отягнули ми Лєся в новий оля, - чобітки, гарну шапку, кокушок. І став хлопець, як лялька. Та дивимось, а він хотить сумний. Питаємо: чому? А він каже, що приснилась йому мама і сестра, що вони лєсь в Сибїрї їсти хочуть. Тодї пілішов до нього новий кур'їнний Говбуш і

сказав хлопчині, щоб ішов він у село до тітки, може, є якась вістка від них. І посилав мене з ним, і каже, що коли Лесь захоче там залишитись, то нехай, бо йому треба вчитись. А був він дуже злібним хлопчиком, дуже добре малював. Намалював нашого курінного, сотників, чотових і мене, бо він за мною всюди ходив, хотів, щоб я йому про козаків розповів.

Отже, пішли ми з Лесем Кулриком в село. Я взяв з собою автомат, а він - пістоль. Дорогою потихеньку розмовляли між собою, щоб не почули чубарики, бо вони могли сидіти в засідці. Так ми дійшли до села. Він відразу пішов до тітки, а я залишився в зв'язкового. Зв'язковий сказав мені, що тут зараз є у селі куц - всього дванадцять білців. Кушового я знав, бо він вже не молодий, років 35, з нами він був, коли ми мали біт під Уновським лісом. Я попросив зв'язкового, щоб він покликав його. За підгороддями він прийшов; привітався зі мною, і ми стали говорити про справи: чи чубарики часто заходять в гості. Я йому сказав, що ми 25 грудня поховали курінного Яструба. Він сказав, що вже знає про це, і що йому дуже жаль. Про себе він розповів, що одного разу вони засіли на стрибків, як ті їхали купись на облаву, і так їм всипали, що ті не знали, кули втікати.

Вже почало темніти, аж тут прийшов Лесь Кулрик, та не сам, а з меншим братом Петрусем, і сказав, що від мами прийшов лист, що вона з сестрою в Сибірі. Там немає, що їсти, але вони мали з собою трохи, то ще не голодні. Я сказав, що нам вже пора йти, бо вже темніє, але якщо він бакає, то хай залишається. Та він сказав, що піде зі мною, щоб мстити за батька й матір.

Тоді я йому говорю: "Прощайся зі своїм братом і йдемо". Петрусь почав плакати за братом, я його завстигав, сказавши, що козаки не плачуть. Я ще запитав у Пілкови, як він свята святкуватиме, бо вже неловко до свят, і новий 1945 рік нахолодить. Що цей рік нам принесе, як галі буде, того не знаю. Та знаю одне, що будемо битися до кінця. Пілкова побажав нам щасливих свят і передав усім поклін.

Ми рушили в дорогу, але з іншої сторони села, бо якби хтось доповів чубарикам, що ми були в селі, то людей вивезли б у Сибір. Люди дали нам на дорогу трохи харчів: солонини, ковбаси, яолук, горіхів, так що було що нести, і ми помяленько йшли і вчівголоса розмовляли між собою. Я почав розпитувати Кудрика про його сім'ю. Батько його загинув біля села Біорки; там був великий бій, і загинуло там багато наших повстанців і москалів.

В моєму районі, в Бірці, ще до війни у польського священника замордували НКВДисти 28 невинних людей. В головах замортованих знайшли забиті цв'яхи, шкіра з рук позлирана. Щоб селяни не чули крики мортованих то в дворі завели трактор. Як тільки німці прийшли, загиблих зразу знайшли. У Бірці також 15 душ замордували. Не було такого району, де б не було невинних жертв. У Львові, у в'язницях кров по стінах текла, бо москалі не стріляли, а залізними довбнями били по головах, щоб не чути було пострілів. Вимордували тисячі людей, а на сході в 32-33 роках мільйони голодом виморили. А наші неоложки допомагають їм, ще й говорять: "Хочете самостійну Україну, то майте самостійний Сибір". Гевченко правду писав:

"Помогайте москалеві господарювати

Та з матері полатану, сорочку знімати".

Так за розмовами ми прийшли до свого табору. Всі вже спали. Ми сказали вартовим пароль, і вони нас пропустили. Нам показали місце, де ми маємо спати. Вранці по команді всі повставали, пішли помилися, потім - до молитви. Чотові і ройові перевірили, чи всі на місці, бо бували випадки, що бехто і втікав. Коли пізнався мій пронаганлист, що ми вже з Кутриком прийшли, то дуже зрадів і став у мене розпитувати, як там було? Я йому розповів. Тоді він сказав мені, щоб готувався в далеку дорогу, аж у Олеськ Золочівського району, бо тут, правдобібно, підійшли інші вільці. А ми, коли прибудемо на місце, то будемо ходити по школах і візьмемо з собою ще Кутрика, щоб бачили, який молодий, такий повстанець є у нас. Мені й Кутрику перетали, щоб зайти до курінного Ловбні. Ми зразу ж пішли. Я доповів: "Груже курінний! Шугай і Кутрик за вашим наказом прийшли. Він відповів, щоб ми сідали, та не наловго, бо маємо йти в дорогу. Розпитав у Кутрика, як там мама і сестра? Він дав Ловбні листа, перел тим прочитав його і сказав, що допоможуть Кутриковій матері, - коли прийдемо на місце, то вишлемо все необхідно. Потім він запитав, чи Кутрик втомився в дорозі, бо якщо вміє їздити на коні, то він дасть йому. Він відмовився, але сказав, що коли мав 7 років, то вже їздив на коні і не раз падав під коня, а батько сварився, щоб більше не їздив. Вилізти сам на коня не міг, бо ще замалий був, то йому хлопці допомагали. Курінний засміявся і дав команду йти в дорогу. Стрілецьким рятком, один за одним - 3 метри один від одного -

ми рушили в дорогу. Мали ми всього 6 гранатометів і дві гармати - сорокап'ятки, які тягнули коні. За ніч пройшли ми 35 км і пішли до гарного і величезного села. Там ми порозставляли стійки, а зв'язкових порозселяли по хатах, бо треба аж до вечора чекати, щоб знов у дорогу. Ми розкинулись в одному місці, бо нехай Бог тривога, щоб скоріше бути готовим до бою. Переночували в селі, дугей з села нікого не випускали, щоб хтось не тоніс чубарикам про нас. Бо тоді вони стягнули б свої сили і пішли б на нас, а ми в селі біг приймати не могли, бо чубарики спалили б все село.

Вранці ми повставали, помилися, помолилися й добре поспітали у добромум гуморі. В селі молоді майже не було, тільки жінки й діти. Та нам не то того було, треба було поспішати, щоб якийсь провокатор не тоніс чубарикам. В Карпатах взяли в полон сотника Наливайка, якому НКВІДисти запропонували вибір: або смерть, або працювати на них. І він поголився, не замислюючись над тим, що його використають, а потім викинуть на смітник. Про це мені розповів пропагандист. Слухав і Десь Кулрик. Він запитав, звідки беруться такі діти, а я йому відповів, що є в світі добро і зло, але добро сильніше, бо воно вічне, а зло зникає, як сніг на весні, і не треба на це ліпитись, а бути справнім патріотом свого народу. Бо ми знаємо з історії про нашого славного першого гетьмана Запорізької Січі Байлу Вишневецького, котрий не зрадив козацької слави і за ребро був підвішений турками. А вони в йому пропонували все, лиш би він став з ними. Та марно вони старались. І він не один такий був. Поляки закатували нашу дочку Україну - Ольгу Беса-

раб. Вона на стіні власною кров'ю написала: "За муки, за руйни верни нам, Боже, Україну!". Кутрик так слухав, що аж сльози з очей потекли.

Вже був січень 1945 року, сніжок притрусив землю, доведося нам білі халати натягати для маскуванню. Кутрик пішов трохи між хлопців, і в нього почали запитувати, коли вже самостійна Україна буде, щоб, коли вони піростуть, не йти москалям служити, а йти на службу до українського війська. Загрили, що Кутрик, хоча й в повстанській армії, але вже служить Україні. "Ще багато крові треба пролити, щоб була наша держава, та я вірю, як в завтрашній день, що так буде!". - наш Кутрик прийшов з трьома хлопцями поговоритися, як ми будемо обігати. Ми запросили їх до себе обігати. Пізніше ще прийшли до нас дві дівчини. Я подумав: "Як літи горнуться до нас". Діти допомагали нам, хто як міг. Але були такі, що кривим оком дивились на нас, та їх було мало. Пообігавши, близько третьої години, наші вартові повідомили, що до села їде машина з солдатами. Їх пропустили в село. Було десятеро військових, один в цивільному та старший лейтенант. Вони зразу пішли до сільради та сказали голові сільради, щоб скликав людей на мітинг. Наш сотник зібрав чотових і ройових та розповів їм, що належить робити. Двох повстанців послали до сільради стежити, щоб ніхто не потелефонував у район. А цілу сотню відправили за село, щоб не впускали машин. Мене й Леся Кутрика послали на мітинг, а також з кожної чоти на мітинг пішло по одному повстанцю. Ми взяли з собою по пістолу, так щоб не видно було його. Мітинг розпочав перший секретар

райкому Кухаренко. Він виступав українською мовою. Сам він з Чернігова. І в нас було лєсь 15 повстанців зі східної України. Навіть два чоловіки: Вигровський і Горошенко. Ми слухали виступ Кухаренка. Він говорив: "Товариші! Не дуйте цих бантитів, що вони вам говорять, - то німецькі підклібники, які німцям служили, і їм немає кули діватись. Вони вербують молодих людей, щоб з ними служили, їм допомагали. Багато таких, що цього не розуміли та й пішли з ними. А радянська влада визволила вас від фашистської Німеччини і їх простить. Нехай їдуть в Радянську Армію і любивають фашистів".

Тоді взяв слово старший лейтенант Кушнір, він говорив російською мовою. Він також почав кричати: "Це бантити! Їх вже мало залишилось. Як вовки бродять по лісу. А які розумні, то перейшли на нашу сторону". А ми вже мали пістолі наготові. Зняли двері в сільраді, і п'ятнадцять повстанців увійшло до сільради й крикнули, щоб всі підняли руки вгору. Більшовики побігли, як стіна та втітали свою зброю. Тоді підійшов до них курінний і сказав: "Ви вже говорили, а тепер ми будемо говорити", - і почав свою промову:

"Шановні друзі! Вони роблять з себе визволителів народу, а чому не згадують 39-й рік. Вони визволили нас від панської Польщі. Потім всі терми заповнили нашими студентами. А хто був добрий господар, то його вивозили на Сибір. Ось така їхня свобода! Зараз не той час. Ми взяли в руки зброю, щоб воювати з ненависним ворогом. Ви говорите, що ми є німецькі наймити, а брата Стапана Байтери хто розстріляв, як не німці. І за що він сів із Польщі, і за що німці його посадили?"

Почитай те "Балетень" за 1942 рік. Там написано: "Смерть Гітлеру!", "Смерть Сталіну", Чому ви замовчуєте? Чому не пишете правдивої Історії? Що Богдан Хмельницький з Москвою уклав військовий союз, а не з'єднував Україну з Росією? Навіть Коозаря не даєте читати. Бо ви боїтеся правди. В 1932-33 і в 1937 роках знищили всю Інтелігенцію, а простих людей голодом виморили. Понад 7 мільйонів душ загинуло. Ви всі просіяні людською кров'ю. Вам місця на землі не буде, бо народ вас прокляв. А наша Українська земля вся просичена людською кров'ю, потом та слізьми і горбата від могил. А ви тут говорите, що робите добро для України, - на цьому курінний закінчив свій виступ. Потім слово взяв наш пропагандист Чорний: "Дорогі друзі! Не вірте цим яничарам! Нехай вони самі себе звільнять від більшовицького яма, бо такого не буде, щоб хтось комусь дав свободу. Як Леся Українка писала: "Як хтось тебе звільнить, то хай тебе у неволю забере". Треба самому звільнитись, бо так було, і буде. А ми дали клятву: боротися до загибелі. Злобути Українську Державу, або загинути за неї. А ви за батька Сталіна воюєте. За Сталіна, який нищив свій же народ. Якщо маєте щось сказати, то прошу дуже, говоріть - нехай народ слухає, чия правда".

Вийшов цивільний і сказав: "Ваша правда". І тут вийшов старший лейтенант і сказав: "Розстріляйте мене, я вам багато школи наробив. Солдат відпустіть - вони не винні". Підійшов до нього Лесь Кутрик і спитав: "Може Ви мою маму й сестру на Сибір вивезли? Він відповів: "Може, й я, розстрілюю мене".

Кутрик відповів: "Ми полонених не розстрілюємо. То ви так можете невинних людей вбивати і на Сибір вивозити. Ми тато сам розірвав себе гранатою, щоб кивим не златись, а ваші могили розкопали і тіло витягли, мабуть, спалили. Ось такі ви є". Народ уважно слухав, що говорив Лесь Кутрик і все дивувалися, звідки він навчився так гарно говорити.

Помаленько люди стали розколитись. І під кінець Кутрик крикнув: "Слава Україні!". Люди дружно відповіли: "Героям слава!". Весь курінь пішов до "Просвіти", всі стояли струнко і дружно заспівали:

"Родились ми великої гостини ..."

Люди від радості заплакали. Полонених забрали в село та сказали, що наступного дня відпустимо їх, бо нам треба взяти; скільки в Волочеві є війська. Солдат розташували в одній кімнаті, а лейтенанта і секретаря райкому Кушнарєнка - в іншій. Всім дали по вечеряти. Тоді курінь і сотники почали з ними розмовляти. Курінь сказав: "Якщо ви й далі будете так до наших людей ставитись, то ми вас будемо розстрілювати, як окупантів, котрі хочуть накинути нам більшовицьке ярмо".

Був січень 1945 року. Лейтенант Кушнір Василь Петрович, 1920 року народження, фізично сильний чоловік сказав, що бажає воювати з нами, щоб спокутувати свою вину перед всім українським народом. Ми погодилися його взяти. Дали йому читати літературу, щоб знав правду. Солдат ми відпустили, а зброю і машину забрали. Наш курінь посілав і попросився з людьми. Ми пішли в інше село, а потім звернули до лісу. Тоді лейтенант запитав куріньного, чи він дозволить йому вибрати добро-

вольців, щоб він сам пішов їх вчити. Курінний погодився лише після свят, бо йшли свята. На святій вечір ми пішли в село святкувати. Говкода сама розставили вартових, щоб ніхто не виходив і тим самим забезпечити спокій на свята. А наш Куррик знайшов собі таких, як він, товаришів і став з ними кататися на лижах. Біля нього зібралася ціла група хлопців. Кожен бакав поливитися на його пістоль, і кожен запрошував на вечерю. В літей були якраз канікули. Вчителі пороз'їзджалися по домах, залишилися тільки дві, бо були зі східної України. Вони тому не їздили, бо там був голод. Ось так в веселому товаристві ми повечеряли. А наступного дня - 7 січня дві сотні зі зброєю йшли до церкви. Церква була велика, і ми стали по її середині. На половині служби Бокої разом заспівали: "Боже, вислухай благань наших ...". Був з нами і лейтенант. Після того, як ми заспівали пісню, отник скомантував, щоб ми вийшли з церкви поміняти вартових. Всі дружно вийшли і пішли снігати, а вже потім пішли міняти їх. І Десь Куррика відпустили до хлопців, і він там, як король між ними. Люди поприходили з церкви, святкували, холили в гості один до одного, в селі було чути колятки. Ми також почали колятувати та повстанські пісні співади, а дівчата нам допомагали. Одним словом, як огна ролина. Ці свята запам'яталися мені на все життя. Хоча кожну хвилину смерть хорила за плечима. Коли сідали разом до святої вечері, то згадали про своїх друзів, про славного курінного Ясуба і разом помолилися за них. Бідний Десь Куррик заривав за мамою і сестрою. Ми стали його втішати, бо не один він такий. Наш лейтенант щось дуже засумував.

бо зрозумів, як він помилявся, і сказав: "Як би я хотів повернути все назад"! На це пропагандист промовив до нього: "Ви ще молоді і зможете багато зробити для України. За добре діло Історія Вас не забуде". Лейтенант: "Я свого життя не пошкожую за Україну". Пропагандист: "Як вам подобаються наші звичаї?". Лейтенант: "То я вам можу сказати? Я виріс без батька і мами. Немає в мене ні братів, ні сестер. І нічого про них я не знаю. Закінчив я 8 класів, а потім послали мене у військову школу. По закінченні її дали чин молодшого лейтенанта. На війні заслужив чин лейтенанта, а потім і старшого лейтенанта, бо на війні скоро присвоюють. Аж тепер я зрозумів, що люди для них нічого не варті. Пхають дзетей, як солону до вогню, лишень би війну виграти".

На другий день свят ми пішли в інше село, а Кутрик за той час знайшов собі стільки товаришів, що його прийшли проважати в дорогу і нагадали всіх потрапунків. Ровкола села ми знову розставили вартових. Тві сотні пішли до церкви. А для дзетей це була велика радість, бо все тавно в їхньому селі не було так багато повстанців. Тві сотні стали по середині церкви і заспівали: "Боже, вислухай білагань наших". Поправта, був у нас свій священник. Він віуправляв Служби Божі, коли ми були в лісі. Після приходу з церкви сіли до обілу. Пообілавши, стали колятувати. Деся Кутрика віпустили колятувати з хлопцями, такими, як він. Нас пригонали дуже добре, — чого там тільки не було; і горілки було багато. Пити багато собі ми не дозволяли, бо якщо хтось налився б, то мав би десять бруків. Був одного разу такий випадок: Один повстанець пішов

у сусідне село до дівчини, те й напився. Йому дали десять буків. Лесь Кудрик вельми потішався нал ним, що через дурну горілку той влетів в таку халепу.

День коляти закінчився, і 10 січня ми попросилися з лядьми і вирушили в дорогу, ближче до Олеського району. Зустріли там Наливайка - провокатора. З нами мала зустрітися ще сотня Меч, котра діяла в Тернопільській області. Ми багато чули про них, бо вони прославились так, як наш курінь; хоч нашого курінного немає в живих, але назва залишилася та сама: "курінь Яструба - Строманці". В нас не було ні композиторів, ні поетів, ні письменників, а скільки пісень склали про повстанців!

Прийшла до нас сумна вістка, що в одному селі постріляли багато дітей, котрі хотіли колятувати, так що треба поспішати на похорон. О 10 годині були ми вже на місці. Наш курінний Товбня послав на край села дві гармати і гранатомети, щоб чубарики не потрапили в село. Сотники почали шитати лядей, як це сталося? А тут прийшли й ляди зі служби безпеки /СБ/ - 15 душ. На шапках в них були чорні трикутники. А ляди почали розповідати: хлопці й дівчата зібрались після обіду і пішли колятувати, а вже почало темніти. Гарнізон чубариків засів - були вони всі в білих халатах, щоб не видно було їх, бо тоді сніг лежав на землі. Коли хлопці і дівчата вийшли на дорогу, щоб піти по хатах колятувати, чубарики відкрили вогонь. Піти почали розбігатись, хто кули, та не всі встигли втекти. Пість дівчаток і оминають хлопців так і залишились лежати на горозі. Чубарики не підпус-

кали до них, а коли побачили, що вбили дітей, а не дорослих "бангьорів", то повклатували дітям в руки автомати, гранати і кріси, щоб довести, ніби це повстанці. Люди, як побачили це, почали кричати. Прибігли, хто з чим, але їх було не багато. Хтось побіг до церкви бити в дзвони. Тоді чубарики позабирали автомати і пішли. Тут зчинився страшний шум, бо батьки стали впізнавати своїх дітей. Трое були зі Львова, два хлопці і одна дівчина. Вони приїхали на свята до родини, бо в селі свята веселіші, та не весело було на цей раз. Хто впізнав свою дитину, то забрав додому, щоб приготувати в останню дорогу.

Все село ходило ливитись на нещасних дітей. Всюди порозвішували чорні прапори, і люди питали, чому в нас такі кольори /червоний і чорний/. То ми їм говорили, що то червона кров ллється по нашій чорній землі. Ми, як тільки прийшли в село, то зразу стали допомагати готувати все, що потрібно для похорону. Нездовзі все було готове. Нам доповіли, що прийшла сотня Меч. Вкопали могили, хрести березові зробили, домовини з загиблими дітьми знесли до "Просвіти", щоб там вліпати панахицу. Все це робили повстанці. Панахицу правив наш священник Андрій Першо звання. А наш старший лейтенант, що вибрав собі псевдо Кривоніс, місця собі не знаходив; то червонів, то білів коли почув і побачив цю трагедію і ці звірства. Тим часом священник почав свою проповідь: "Прощайте малі друзі, юнаки і дівчата! Ви ще не жили, лише думали жити, та червоні кати відібрали ваші життя. Ви вічно будете жити в серцях нашого українського народу. На ваших могилах будуть горіти свічки і рости квіти. І діти будуть хотіти

І квіти салити, І з тої крові виросте нове покоління, котре буде загартоване до бою, бо ми, український народ, маємо, на чому наше покоління вчити, бо ми маємо Курган І Базар, де невинні студенти стали з нерівною силою на оборону нашого золотoverxого Києва. Так тоді кати червоні живих закопували в могили, а також під Базаром було розстріляно 360 юнаків. Їм пропонували, що хто зречеться свого стягу І буде служити Москві, то той буде щасливий. Але юнаки не пішли на це, бо краще чесна смерть, аніж пропазне життя. Їх скосили з кулеметів".

Гарно говорив священник, та на каль, І на превеликий сором - не справдилися його слова. Мені боляче писати ці речки, бо я був присутній при цій промові. Та не горять свічки на могилах цих літочок, не ростуть на них квіти, а лиш бур'ян. І могили навіть не видно, І не підросло болове покоління, а якщо й підросло, то в не такій кількості. А, може, я помиляюся. Бо чути зараз голоси, вже не мовчать, а хочуть правди І справедливості. Ах правда, чи ж буде вона колись на Україні? Та луна говорить, що має бути. Бо скільки можна страждати, та все чекати, чекати. Буле! Так І хочеться крикнути на весь голос, на всю Україну, на весь світ, І щоб квіти росли І діти раділи. Та голі ... А священник проловкував свою промову:

"Горолі батьки, брати І сестри, знайомі І незнайомі, близькі й далекі, не всі тут батьки зібралися, бо багато в Сибіру, техто на фронті воє "за батька Сталіна", а деяких немає в живих, щоб попроситися з дітьми. Не хай вони, ан-

гели, йдуть до Бога в небо, бо за своє коротке життя ще не встигли нагрішити".

Повстанці стали виносити домовини з дітьми з Просвіти до церкви, вишикувались один коло другого, щоб нести їх до церкви. Там будуть відправляти ще панахиду. Попереду йшли діти й вчительки і несли вінки, а найпершийшов Лесь Куртик з вінком, на якому було написано: "Від УПА. Курінь Сіроманців юнакам і юнкам, що погинули від червоних катів". І другий вінок від сотні Меча: "На вічну пам'ять юнакам невинним, що погинули від большевицьких куль". Помаленько йшла ця траурна місія до церкви. Щоправда, ми всі були озброєні, бо чубарики могли зненацька налетіти на село, зі Львова викликати допомогу. У районі їх мало було, можливо, і знають, що тут щільні курінь і сотня Меча, але бояться нападати, бо знають, що хлопці битимуться до останнього подиху. І так ми пішли до церкви. Затзвонили дзвони, — ми занесли домовини в середину. Почалася панахита. В церкві всі люди не відшались, то мушили на творі бути, бо на похорон зібрались всі мешканці села. Такого похорону, мабуть, ніхто не пам'ятав.

А могили були вже готові. Викопали дві: в огню — дівчаток, в гругу — хлопців. Панахита закінчилась, і знову повстанці взяли на плечі домовини, вишикувались один коло одного і помаленько пішли. Попереду понесли жодні вінки, а також два наших прапори — червоний і чорний, але, на жаль, був хтось з фотоапаратом і все зафотографував. Прийшли ми на цвинтар і поклали дівчат біля їхніх могил, а хлопців — біля своїх, і стали опускати по одному в могилу. Коли поховали останнього юнака, курінний наказав, щоб гали салют з гармат і кулеметів.

Промову мав курінний Ловбня:

"Прощайте, милі друзі! Ваша кров пролита невинно на своїй рідній землі. Наскільки ворог підлий і ликий, що на дітей безоборонних простягує руку. Безбожник і Ірод проклятий, бо скільки він невинних дітей вирубав, а Ісуса не знайшов. А цей кат червоний мільйони голодом виморив, розстріляв, на Сибір вивіз. Бо, як написано, є пекло на землі. Він хоче нас всіх залякати, щоб ми зреклися самих себе, бо він не має своєї минулої Історії, а нашу хоче знищити - і лютує і казиться, що у нас таке багатство, яке нам залишили наші діди й прадіди, і ми горді цим, і що спати ми нікому не вітало, ми будемо зі зброєю в руках її захищати і живими згаватися не будемо, а з гордістю за Україну вмиратимемо".

Так поклялися і всі повстанці на могилах дітей. Тули засипали могили, хрести закопали і пішли на спільну вечерю. За ними - одна сотня, а друга пішла на стійку. Останні ввійшли до Просвіти. Коли тули прийшли, то вже на столах все було з'їдено, і тоді сотник Меч промовив:

"Шановні друзі! Скільки червоний кат буде розгульвати на нашій землі і невинних дітей вбивати? Настане такий час, що земля провалиться під ними, бо Бог і народ прокляв навіки, бо кожен НКВ'їст по дікті в крові невинній, бо в них погляди, як у ликих звірів, і немає в них нічого людського - ні Історії, ні культури ...".

Після цього виступив Кривоніс:

"Горді брати і сестри, і всі, хто тут присутній. Я клянусь перед вами і перед українським народом, що не запламую своєї честі і буду боротися до кінця свого життя, бо мене

виховували в сталінському дусі, сатани кровожадного. Лишень тепер я зрозумів, де правда. Я дуже дякую всім вам, що відкрили мені очі. Бо є таке прислів'я: "Краще раз побачити, ніж сім разів почути". Я всього сім днів з вами; а здається, що сім років. З якою повагою ставляться до мене, з якою радістю зустрічають, а мені говорили, що не банлити, що їх люди бояться, і треба охороняти людей від них. Я побачив, як вони охороняють людей, і невинних дітей вбивають".

Попросив слова Лесь Кудрик. Почав він з вірша:

"Як питають, хто ти з роду, -

"Я - повстанець молодий,

Син козацького народу,

Знак мій - тризуб на синьому полі,

Край мій - не руїна, не підданство,

Чорні доли.

Якщо треба буде кров віддати

За народ, за Україну, -

Без вагання піду всюди

І з горлою усмішкою загину".

І тут же став струнко і сказав: "Слава Україні!". Всі відповіли: "Героям слава!". Лесь Кудрик знову: "Україна в неволі!". Відповіль: "Ми її визволимо!". "На Україні сотні тисяч ворогів!". Ми їх знищимо!". Кривоніс обійняв Кудрика, поцілував і промовив: "Дорогий друже, значе молодий! Тобі в школу ходити і вчитися, а ти взяв зброю в руки і мангруєш по лісах. Ти - син славного батька і українського народу, і

ти не заплямиш славу батьків. І я ще молодий і хотів би мати такого славного сина. Бо твій батько також ще був молодим. Він загинув, та залишив за собою слід, таку квітку, що коли вона в'яне, то залишає за собою насіння, щоб воно розсіялось і знову виростили нові квіти. І ти, Лесь Кудрик, є та пилінка, і поки сонце буде світити на небі, і будуть люди на землі, то і ти, і твій батько будуть золотими буквами записані в нашій Історії. І тут всі повстанці, всі люди гуртом встали і заспівали: "Ще не вмерла Україна ...". А потім заспівали:

"Ми вродились із крові народу,
Колисало нас грізне ярмо,
Гартували в боях за свободу
І ненависть ганьби, і ярмо ..."

І знову:

"Ми всі вірні сини України,
Грізні месники наших братів,
Ми повстанем незламом ...
Та не встане вже ворог лихий".

І знову:

"Смерть! Смерть ..."

По хатах розійшлися десь під ранок, а нам знову в похід, та й треба вирішити з тим провокатором Наливайком, бо він велику школу робить. Ходить по селах, ніби з УПА, грабує людей, забирає все підлял, щоб тільки тільки кинуть на УПА. Ніч пішла спокійно. Було вже 12 січня 1945 року. Вранці встали спільно до молитви, потім поснідали і - в дорогу. Гармати, гранатомети, - все на поготові. Кривоніс вибрав собі найсильніших повстанців не тільки з куріня Сіроманців,

але й з сотні Меч. Були не всі добровільці, вільзакні хлопці. Він пішов у другу сторону і сказав, що буде з ними 3 місяці вишколюватись, а потім воювати.

Розвідка доповіла, що в селі, в яке ми йдемо, все гаразд. Отже, ми прийшли в село, порозставляли стійки по всій дорозі. Люди стали розповідати нам про Наливайка, як він тут розгулював. З ним холять ще двоє з НКВЛ, щоб він, бувало, нічого не сказав зайвого людям, бо тоді все провалиться. І хотіли зустрітись з людьми з СБ, та нічого не вийшло. На вечір повстанці оголосили мітинг, але доповіли, що зловили донощика, який хотів прорватися в район з дещою. Він взяв коня і їхав у район, ніби за лікарем для хворої дружини. Вартові зразу повідомили в штаб. Звідти прийшли дізнатися, в чому справа, взяли з собою станичного, бо він знає всіх людей в селі. Станичний сказав, що ця людина є поза підозрою. Але його син у стрибках в Золочеві, та він пішов туди, щоб не йти на фронт. Тоді цьому дялькові сказали, що в нас є свій лікар, і він поливить ся його дружину. Той зразу знітився, аж затрясся і сказав, що він також дуже хворий. На нього ніхто не кричав, лише сказали, щоб він сам все розповів.

Він зразу зізнався, що голова сілдрали дав список, кого мають вивозити на Сибір. Його повели до голови сілдрали, щоб все з'ясувати до кінця. А в цей час люди стали збиратися на мітинг. Коли вже всі прийшли, то мітинг почався. Сотник сказав людям, що оцей дялько їхав до Золочева і мав список людей, яких мають вивозити на Сибір. Гали голові сілдрали, щоб зачитав цей список. Він став зачитувати, а руки й ноги почали

трястися. Йому зразу сказали, чи не тряслись в тебе руки й ноги, коли ти склав цей список? Він став кричати, що НКВУ йому пригрозив, що коли не дасть списку, то самого вивезуть на Сибір. А тоді запитали в дялька, чому він погодився вилвезти цей список до району? "Та тому, що голова сказав: якщо я не вилвезу, то й мене запишуть в цей список."

Почався суд над цими двома посіпаками. Це був справжній суд — відкритий, не те, що сталінський, де судять невинних людей, у підвалах катують, на розпечену плиту саджають, волосся виривають. Не тільки дорослих, а й дітей судять так. Люди по різному стали говорити до них: одні проклинали, інші кричали, що їх Бог покарає за невинних людей.

Вони стали плакати й проситись. І тут слово взяв Лесь Кулрик:

"Дорогий наш український народе! Поливіться один одному щиро в очі. Чому ми такі нещасливі? Чому брат брата пролає, а ворог сміється з нас. Хіба він знає, хто що робить?— Це все наші недолюлки допомагають сатрапові, та з матері останню сорочку знімають, а тепер плачуть, що їх, мовляв, примушують... А чому мого батька не примусили? Моя мама і маленька сестричка вже давно мерзнуть в Сибіру, а батькову могилу сплюндрували, бо показали її НКВУ. І сказали такі самі, як і запроганці. Хіба є таке в світі, щоб над мертвими знущатися? Кати прокляті бояться правди, щоб наступне покоління не знало, хто тут похований. Я проклиная таких, як ці зрадники українського народу та їхніх нащадків".

Лесь Кулрик закінчив свою промову, а люди, як почувли ці слова, то далі були розтерти зрадників на шматки. Тоді виступив коментант районної служби безпеки на псевдо Шілково:

"Горогий наш український народе! Поживіться на цих зрадників. Вони ходять разом з вами до церкви, і до сповіді. Але який у них гріх великий! Як вони можуть в очі людям дивитися?! Хіба є важчий гріх, ніж зрада свого народу? Ісусу Христу все давали, аби він зрікся свого, але він не погодився, і його розп'яли на хресті. І зараз ми ніби на Голгофі, та й вам, селяни, нелегко, бо мусите давати контингент. Якщо не дасте, та — зразу на Сибір вивезуть. Та й нам допомагаєте, бо нас більше, як 600 душ, а всім треба їсти дати й олягнути. Та нас ніхто не примушував йти воювати. Всі добровільно пішли, бо в наших повстанців багато сестер і матерів та батьків в Сибіру голодують. Терпимо цю кару за те, щоб наші діди й прадіди не могли дружно кити між собою, а ворог з того користав. Він і розлілив нас на чотири частини. Та мусимо боротися, щоб наша справа мирно не пропала. Ми блукаємо по лісах, по нетрях в холоді і в голоді, і все — за Україну. Скільки вже крові, поту і сліз пролито, а скільки ще буде пролито?! Та ми не падаємо духом, бо знаємо, що прийде час, і кати прокляті за все заплатять. На нашій стороні Бог і Півля! Як написала Ольга Бесараб: "За муки, за руїни верни нам, Боже, Україну!"

Потім заспівали українських пісень, і на цьому мітинг закінчився. А тих двох зрадників забрала служба безпеки. Ми поміняли стійки і пішли спати, бо зранку треба вставати і знову в похід на зустріч з провокатором Наливайком.

Із січня вирушили в дорогу. Розвідка доповіла, в якому селі знаходиться провокатор, а мене і Кулрика послали

Дізнатися все докладно про них. Леся переоб'ягли на дівчину, щоб він по селу походив, взнав, де вони квартирують. Ми все добре довідалися і повернулись назад, доповіли в штаб про них. Почали розробляти план, бо вони по хатах не квартирують, а ночують в школі і в Просвіті. Всюди порозставляли стійки і в сільраді також людей тримають, бо там є телефон.

Ми підійшли до села темним ходом, бо були в нас декілька повстанців з цього села, які знали всі ходи й виходи. Були також хлопці, що мали апарат для підслуховування телефонних розмов. Ми підслухали їхню розмову - як раз в цей час вони говорили російською з начальником НКВД і мали послати свого кур'єра з лепешкою у район, бо не чекали нас так скоро.

Ми вистежили, коли стійки будуть міняти, щоб взяти їх без шуму, а були ми в масках, тому що сніг ще лежав. В них ще був проведений таємний телефон до Просвіти і до школи, та ми взнали і перерізали дріт. Але трапилось інакше. Наливайко і ще один провокатор задумали вночі втекти, бо вже наридло йому ходити під конвоем, а його охороняли три НКВД'исти, щоб лєсь не втік. І ось, вибравши слушну мить, вони втєох втекли. По дорозі цей другий на псевдо Сагайлачний вбив Наливайка і втік в інше село, де потрапив в руки служби безпеки.

Ми вичекали, коли стійкових будуть міняти, і в одну мить напали на сільраду, на школу і на Просвіту. В сільраді було чотири душі: майор, капітан і два лейтенанти - всі з НКВД - вже не молоді, і по дікті в крові. В школі і в Просвіті всі спали. Наші автоматники їх розбудили, а було їх 85 душ. Всіх

взяли живими і зброї злобули багато, і кокухів, бо майже всі в них ходили, і 15 саней забрали, і 30 коней, бо вони пішки ходили, трохи продуктів. Коней і сані ми відвезли далеко, щоб не забрали, і віддали людям, котрі коней не мали. Цих коней вони у людей забирали, а людям говорили, щоб жаліли коней, бо буде самостійна Україна, і їм все повернуть. Провокатори видавали себе за борців за волю України. Так люди нам розповідали, і як людей грабували, і коли хтось говорив проти них, то били, а якщо більше, то вбивали і кричали: "Ми вам покажемо, як більшовиків годувати!". І мітинги робили, примушували Наливайка, щоб виступав і кричав на людей, що він і робив. Люди спочатку думали, що то є справжні повстанці, але потім здогадалися, хто вони такі, бо шило в мішку не заховаєш. Справжні повстанці, де б не були, всім картували, пісень співали, а ці лишень зубами скреготали, бо руки в крові, невинних людей вбивали, і поглял в них бангитський. А ми навіть полонених, якщо то були рятові виконавці, живими відпускали. Був такий випадок. Ми стояли в лісі. Приїхали п'ять машин за дровами; на машинах 25 душ озброєних, на чолі зі старшим лейтенантом. Ми могли повбивати їх, та підійшли до них спокійно. Вони всі налякалися, бо думали, що перестріляємо. Та ми почали сміятися й сказали, що нічого їм не зробимо — хай беруть дрова, скільки забажають. Вони хотіли зброю нам віддати, та ми не взяли, бо їх за це сулили б. Та все ж вони з остраком на нас дивилися, бо думали, що ми поговоримо, а потім постріляємо їх. Та цього не було. Вони навантажили дров, пере-

курили з нами й поїхали, а що далі було з ними, то цього я не знаю.

Був ще один випадок. По лісі ходив капітан і молодший лейтенант. Ходили з фотоапаратом і фотографували щось. Ми їх не один раз бачили в лісі і леколі підходили й розпитували, як справи та ще лешо. Капітан жив у селі, а до лісу ходив фотографувати, бо, певно, служив в Інженерних військах. Одного разу до села прийшли облавники і сказали, щоб капітан і молодший лейтенант йшли з ними. Капітан вільмовився, а молодший лейтенант пішов - там його й убили. Були й такі випадки, коли ми переходили з одного місця на інше і зустрічалися з регулярними військами, то розходилися в різні боки, щоб марно не проливати кров. З регулярними військами ми не воювали, а лише з НКВД і облавниками.

Коли закінчили операцію, то потелефонували в район, щоб їхали хоронити своїх. Приїхало десь із двадцять машин і забрали своїх, а людей не чіпали. Якийсь людяний офіцер трапився, бо розумів, що люди не винні. А люди побачили, які то насправді були повстанці. Коли ми влізли в ліс, то вони почали готувати свої гарнізони, щоб напасти на нас, а ми стали готуватися, щоб добре зустріти їх.

Під лісом було невеличке село, і ми вирішили зустріти Новий рік - 14 січня. Наш курінь і сотня Меч були разом, бо ми планували напасти на Золочів. А тим часом ворог почав з усіх сторін оточувати нас. 15 січня ми вийшли з села, щоб нас там не застали, бо в селі ми не хотіли приймати бій, щоб не постраждали мирні мешканці. Тож ми відступили до лісу, окопалися там і приготувалися до бою. Леся Куррика зали-

шли в селі у станичного на псевдо Ворон, та малий просився, щоб ми його взяли з собою, бо там він більше користі принесе. Особливо до мене багато говорив. Та я йому відповів: "Ти розумний хлопець, твій батько загинув, а ти повинен жити, щоб розповісти людям всю правду. Ти ще мало з нами, але ти багато бачив, і ще побачиш, бо боротьба ще не закінчилась, ще крові багато проллється на нашій милій Україні. Та знай, дитино, що хто любить свій рідний край, то для того нічого не страшно, він готовий віддати найдорожче: життя. Він зрозумів мене. Ми поцілувалися з ним, як рідні брати і попрощалися. Я пішов у ліс до своїх. Там вже всі були готові до бою. Розвідка доповіла, що нас оточили з усіх сторін, і що їх дуже багато — п'ять тисяч, а також: танки, гармати, панцерники. Перед вечером літак прилетів і скинув листівки, щоб ми виходили з лісу і звадалися, а за це, мовляв, нас простять. Та ми збили цього літака, бо летів він дуже низько. Одного парашутиста взяли. Він спробував застрелитися, та шість автоматників напали на нього і взяли живим і привели в штаб. А літак впав прямо на чубариків. Вже вечоріло, і вони чекали наступного дня, щоб напасти на нас, бо думали, що ми нікуди не дінемося, а завтра влень буде легше воквати.

Та на наше щастя, з Божою допомогою ділялася хуртовина, що й світу божого не видно було. Наше командування вирішило використати хуртовину. Відправили розвідників, щоб дізналися, який в них пароль. Розвідники взяли їхнього вартового і пароль взнали. Тоді послали 30 автоматників наперед, а за ними останній курінь. Всі були напоготові, бо іншого виходу не було, а влень вже було пізно.

І дійсно так сталося. Коли 30 автоматників підійшли до їхнього табору, залишилося ще, може, кроків десять, вартові крикнули: "Стой! Кто идет?". "Свої!", - відповіли наші і для вірності ще й матюкнулись.

- Пароль?

- Катюша!

- Проходите!

Коли вже підійшли зовсім близько, тоді всі автоматники разом відкрили вогонь. Полетіли ручні гранати, за ними - цілий курінь. Все було добре організовано, без паніки. А в чубариків паніка - не знають, що робити, бо ми на них, мов з неба звалились. Збоку стояли п'ять машин з боеприпасами і всякою гасячиною - ми їх взірвали. То був страшний шум. Люди думали, що то фронт повернувся, бо аз вікна в катах повилітали. Ми прорвалися через село, де наш курінь був, і ми його забрали з собою. Дорогою я запитав його, як він спав, а він відповів, що не спав, а молив Бога, щоб йому допоміг, бо бачив, скільки було чубариків. І Бог наслав хуртовину, щоб чубарики нічого не бачили.

Та нам треба поспішати, бо ворог піде в погоню. Вони не простять собі, щоб випустили нас зі своїх рук. Гармати свої ми знищили, щоб не залишити ворогові. У нас було вбито 5 повстанців і 8 поранено. Поранених ми залишили в нагійному місці. І я був трішки поранений, мені зробили перев'язку. Був у нас свій лікар і три медсестри на псевдо Леся, Барвінок і Пчілка. То були львівські дівчата. Вбитих ми вивезли подалі за село і замовили 5 гомовин. Це був щедрий вечір, 18 січня 1945 року, треба було щедрувати. Та був би нам добрий щедрий

вечір, якби ми не вирвалися з того ~~села~~. Вони о нас не пошколювали, а на шматки рвали б. Вони знають, що ми живими не з'явимося, бо добре знаємо, що з живого вони шкіру зні-
муть.

Коли ми втіїшли погальше, то дізнались, як вони село спалили, де ми прорвалися. Але ми не могли допомогти селя-
нам, бо окупантів було 5 тисяч душ. Вони й по інших селах стріляли кого попало. Просто не віриться, які то були страш-
ні часи. Ті села, які були біля лісу, всі були спалені, а їхні мешканці більше постраждали, бо ми, повстанці, сьогодні тут і завтра там. А білі мешканці мусять терпіти. То були страшні часи. Заходять в хату одні, а за голину — інші. Ще за голину — треті, і всі хочуть їсти, бо що робити? Нехай подумают зараз, які то були часи тяжкі, щоб пережити все те. Подумаєш добре: коли ж на нашій Україні було добре? За козаків татари ловили наших тівчат і дітей і гнали в ясир, а з дітей робили яничарів, щоб вони потім своїх батьків вби-
вали. А тепер знов такі часи настали: палять наші села, а людей невинних женуть на Сибір, щоб там безплатно працювали на їхню Імперію. Та ми віримо, що настане час, і сонце засвітить для нас, бо наша Україна в тумані, — ледь сонце засвітить і знов зайде за хмару.

Так ми поховали загиблих повстанців, щоправда, похорон був скромний, бо не мали часу, мусяли погали втіхнути — чубарики всякими силами хочуть нам втілатити. Ми втіїшли далі і зупинилися в одному селі, щоб відсвяткувати і волю по-
святити. Було це серпне село, 400 номерів, так що було, де

розміститись, і люди були задоволені, що з повстанцями будуть святкувати.

Поблизу села протікала річка, там і вирішили воду святити. Ранком з церкви вийшла процесія до річки воду святити. І наш курінь вийшов, а одна сотня пішла на заставу. На річці вліправили панахиду, і наш священник взяв участь і мав проповідь:

"Дорогі сестри і брати, і весь наш український народ! Ми кладемо на вітвар найкращих синів і дочерів нашої України. Ми просимо і благаємо Тебе, Всевишнього. Не дай нам упасти духом в боротьбі з підступним ворогом. Бо цей ворог є найстрашніший з усіх ворогів на світі. Він нищить наші села і міста, пландує рідну землю. Він знищив святині: церкви на східній Україні, а духовенство прив'язував до коней і розливав. Ми ще раз підносимо руки і благаємо Тебе, Всевишнього у цей день Іоана Хрестителя поможи нам, бо більше ні від кого ми не маємо допомоги, а лиш від Тебе - на боротьбу зі страшним ворогом, який вбиває старих і малих, на Сибір везе в холодних вагонах з маленькими літочками. Нас мала горстка повстанців взяла в руки зброю, щоб боротися з такою нерівною силою. Ніхто не повірить, що така мала горстка повстала проти фашизму і сталінізму, котрий не тільки хоче Європу завоювати, а й цілий світ, бо хоче знищити світову цивілізацію, і в першу чергу релігію, бо добре знає, що коли немає церкви, то немає й нації. Церква єднає людей. Коли в народі не буде єдності, то з ним можна робити все, що хочеш. Отже, дорогі наші брати і сестри, наша слава ніколи не згине, будуть наші діти, онуки і правнуки читати про тих

славних синів України, які боролись з нерівною силою і дивуватимуться, що були такі лишарі - нащадки славних козаків. Хай буде вічна слава тим героям, що впали в бою з проклятим ворогом. І хні імена ніколи не будуть забуті. Напевно, ні один народ не страждає так, як наш".

Потім Стець взяв святу воду й кропило і став кропити повстанців і всіх людей і сказав: "Хай Бог благословить вас і силу на добру путь. Слава Всевишньому і мир на землі!". І тут наш хор і всі люди виконали гімн церковний:

"Боже Великий Єдиний,
Нам Україну храни ..."

На цьому хрещення закінчилось, і люди стали розходитися по домах. Ми також розійшлися по хатах, та наш курінний оголосив, що увечері поїде дві чоти в спалене село, щоб поховати людей, котрих побивали чубарики. Серед населення ми розпустили чутку, що, начебто, підемо на район. Це треба було, щоб ця чутку взнав ворог, а ми змогли б спокійно поховати загиблих. Та чубарики не дримали. Їм донесли, що тільки дві чоти йдуть хоронити, і вони послали свій гарнізон на засідку. Були вони всі в білих халатах і засіли по всій дорозі, бо думали, що ми підемо лісом. Та ми це все добре знали, бо розвідка в районі у нас добре працювала. Наш курінь розбився на дві половини, а сотня Меча пішла ладі, щоб не допустити підмоги тому гарнізону. Наша половина пішла лісом. Ми мали з собою дві рації, щоб сповіщати один інших про місце знаходження. Коли залишилося близько кілометра до того села, що вони спалили, ми почули перекличку. Вони були добре виш-

колені, бо перекликались, як птахи співають, та ми згогалалися, що то не птахи, а чубарики. Ми вирішили піти до них ще ближче. З нами були повстанці з цього села, і вони знали всі дороги, знали, як зайти і як вийти, та мусили чекати дня, щоб було видно, як їх легше взяти, щоб не попасти на їхню засідку, а вони весь час велуть переклички між собою, то як ворона каркає, а відповідь їде, як сорока, або як шиглик, або як деркач. Ми потихенько стали сміятися з них, та так, щоб вони не чули. Вже почалося розвиднятися, і наші повідомили по рації, щоб перша сотня почала бити по них з гранатометів, а ми, щоб підсунулися ще ближче до них.

В нас були три гранати, котрі закручували на кінець криса, і спеціальний патрон був для цього. В УПА було три снайпери, був цілий рій російських власовців, які прийшли до нас добровільно, і були три італійці. Власовці були захівці на всі руки: і зв'язківці, і ралісти... Вони були всі разом.

І коли добре розвиднілося, на чубариків стали летіти гранати. Чубарики гадали, що ми підемо вночі, то вони нас і переб'ють. Так би воно й було, якби ми не знали, що вони на нас чатують. Вони від нас навчилися засідки робити, та на цей раз невдача їх спіткала. Ми наблизились до них ще ближче, десь метрів з 200, і відкрили вогонь з усіх сторін. В них виникла паніка, бо не чекали такої зустрічі. Бій тривав години чотири, і ми побачили, як вийшов їхній офіцер з білим прапором на переговори. Ми послали чотового йому на зустріч. Коли вони зустрілись, офіцер сказав, що в них багато поранених і вбитих, тож треба припинити пальбу.

Справді, палба з обох сторін на якийсь час затихла. Наш делегат відповів йому, що піде в штаб, а через голину дасть відповідь. Наш делегат повернувся й розповів про розмову з офіцером, і ми стали радитися, що робити далі. Чубарики змушені йти на наші вимоги, бо іншого виходу в них немає. Вони думали, що ми вийдемо всі з лісу, і тоді без труднощів вони переб'ють нас, та вийшло так, що самі опинилися в безвихідному становищі. Вони всі сили поставили до лісу, а тут їх ззаду стали бити з гранатометів. Вони тоді повернули назад своїх автоматників, а друга половина повстанців підійшла на 150 метрів до них і з гранатометів відкрила вогонь, а також з автоматів та скорострільів, щоб не дати їм піднятися і до села забігти, бо в селі вони могли заховатися за хати, і тоді би вже важче було з ними воювати. Тому вони змушені йти на будь-які вимоги. Наш делегат через голину зустрівся з червоним офіцером і висловив свою умову, щоб всі їхні командири прийшли до нашого штабу, і там будуть вести переговори разом. Він погодився, бо виходу не було. Алже вони оточені з усіх сторін, а допомоги не буде. По всій дорозі чергують наші відділи, а в Золочеві чекають, бо думають, що на них нападуть.

До нашого штабу прийшли п'ять делегатів: один капітан, два лейтенанти і два старші сержанти. Наші запросили трьох росіян, щоб вони поговорили з нами, як рівний з рівним. Один з них заговорив до капітана: "Як тобі не соромно воювати за Сталіна? В тебе пов'язка на очах, ти нічого не бачиш, - ти сліпий. Подивися, що ви наробили, скільки невинних людей убили, і село спалили, і літей там скільки вбили. Ми прийшли хоронити їх, а ви зробили засідку на нас. Ви є кати і душогуби."

Кричите, що Гітлер є воївця, а чим ви кращі? Ви є завойовники, а не визволителі. І людей не облуриш, бо вони все бачать, І ніколи не забудуть ваші звірства. Народ не забув сорок першого року, як ви відступали. Що ви тоді наробили! А сьогодні хочете, щоб вас поважали, але за що? За те, що людей невинних воїваєте, села палите, на Сибір вивозите. Те, що ви наробили за короткий час, то все людство до кінця світу буде проклинати, бо людська кров І сльози невинно не проходять".

Тоді капітан сказав, що його гарнізон не приймав участі в спаленні села, а ті, що спалювали його, то були спеціальні війська, які вивозять людей на Сибір І села спалюють — карателі. "А нас послали, щоб ми тут засіли на вас. Якоби ми відмовилися, то нас розстріляли б", — сказав капітан І став просити, щоб їх відпустили живим І зброї не забирали, а то за це буде трибунал. Ми погодилися забрати тільки патрони, залишивши їм по лекілька.

В цьому бою в нас ніхто не загинув тому, що ми відкрили вогонь на них з усіх сторін, що вони не змогли навіть оговтатися. Вони не мали сильної зброї, бо гадали, що нас піде тільки дві чоти, І без труднощів втається перебити нас. А їх багато загинуло, І ранених було багато.

Після бою ми сміливо пішли до села, щоб поживитися, що там робиться. Ті хати, що були біля самого лісу повністю знищили. Людей, котрих зловили, забрали до Золочева, щоб вивезти у Сибір. В Золочеві був зібраний пункт пересильних, де збирають людей, а тоді — на ешелони І вивозять. Так що нам треба скоріше, як можна, напасти на Золочів І звільнити наших людей,

та хугобу, що забрали з села і загнали до райгоспу. Там колись була німецька колонія, а тепер більшовики зробили райгосп. Там були всякі люди, був невеликий гарнізон для охорони і стрілки. Отже нам доведеться напасти і на цей райгосп. Та в першу чергу треба поховати тут загиблих. Хлопці пішли на цвинтар, викопали три могили, бо були і діти побиті - всього 60 душ; 15 дітей, 15 жінок і 30 чоловіків. Хто мав добру криївку, той лишився живий. Повстанці стали робити труни. І тут наш чотовий з третьої чоти другої сотні знайшов свого тата забитого прямо з автомата, а мама дивом врятувалася. Тут же пілішов го нього Лесь Курдик і поливився на вбитого батька і заплакав. В чотового була ще сестра; за Польщі вона закінчила гімназію, за німців працювала у Львові друкаркою, а зараз вона в курені Залізняка - друкарка, друкує листівки. Її псевдо - Зозуля. Чотовий-її брат мав псевдо Ви.

Поки зробили труни, - день минув. Вирішили хоронити наступного дня 23 січня 1945 року. Чубарики за цей час постягували своїх: 45 убитих, 45 ранених і 20 важко ранених, а 17 живих залишилось. Ми їх ще не влітускали - до тих пір, поки не зробимо свої справи. Щоправда, ми їм дозволили, щоб йшли по хатах, брали собі їсти і вліпочивали. Щоб знали, що ми не такі, як вони про нас говорять. Щоб вони робили на нашому місці, якби до них прийшли непрошені гості, вбивали людей, палили села і забирали все, що хотіли, а нас ще й бандитами називали? З нами є росіяни, та не справжні росіяни, котрі люблять Росію і хочуть, щоб вона була багата, і щоб весь народ був багатий. Бо, дійсно, колись Росія жліб пролавала і всю

Європу тогувала, а зараз тола й боса. Але ми віримо, що народ зрозуміє і скине з себе комуністичне ярмо. Бо Сталін і ті, що біля нього, живуть коштом народу, а народу обіцяють груші на вербах. Та верба ніколи не плодила і плодити не буде. Та ви ще молоті, може, колись зрозумієте. Ми проти комунізму не воємо. Якоби він був справедливий, а не такий, як зараз сталінський - нищить релігію і церкви, найкращих людей, а злодіям дає владу. Хіба це комунізм? Великий вождь кричав: "Знищимо поміщиків і куркулів, а завтра побудуємо комунізм!". А на кому - на бандитах і злодіях? Людей, які день і ніч працювали, щоб щось мати, називали куркулями й вивозили в Сибір. Вони всі мовчали, лише голови опустили, бо боялися, щоб один одного пізніше не пролав. Для них лише один Сталін є на світі. Він дає людям щастя і свободу. Та ні, він несе тюрми, смерть і слези. Не одна мама плаче над своїми дітьми, бо море крові пролито, і ще кінця краю не видно, та кінець буде у цього ката. Не буде ні рогу, ні приплоду. І діти, і онуки, і правнуки відмовляться від нього.

Так почався похорон наших людей. Всі повстанці брали участь в ньому, лише сотня Меча й далі стояла на залозі, щоб чубарики не напали на нас. Та їм не до нас, бо мають справу з курінем Залізняка і Шугая та сотню Чорнобая. Так що окупантів б'ють на кожному кроці. Ми знесли всіх загиблих до церкви. І її на спалили, бо вона була з каменю. Відправили панахиту, винесли труни з церкви і понесли на цвинта. Коли останню труну опустили в могилу, то повстанці стали палити зі скорострільних кулієв. Наш курінний Говбня вирішив сказати декілька слів:

"Дорогі друзі! Ми сьогодні знову поховали людей. В чому ті люди винуваті, що погано вони зробили ворогові? В них не було ні зброї, ні чогось іншого, що загрожувало б Москві. То за віщо їх було вбивати? За те, що нам допомагали. Ось у нашого чотогого Вира вбили батька. Можливо, що хтось і сказав про те, що син і дочка пішли добровільно до повстанців. За що вбили батька. Ось таку свободу принесли вони зі собою. На цілий світ кричать, що звільняють народи від фашизму, а самі що несуть? Світ скоро визнає, які вони визволителі, бо як би вони не маскувалися, та все одно правда вийде наверх, бо шило в мішку не заховаєш. Ми бачимо, які вони герої - це піплі боягузи, один одного жеруть, як риби, бо скільки цей антихрист знищив своїх вірних людей, котрі революцію робили. Вони йшли, як кролики до убою, і не знайшовся жоден, який пожертвував би собою і вбив цього сатрапа.. Тож які вони герої? Це шакали піплі, які дітей і жінок вміють вбивати та пов'язаних голодом морити. Такі вони були, є і будуть до свого кінця. Татари 300 років людей у ярмі тримали, та нічого за собою не залишили, лише руїни. І на них таке чекає!".

Це наш духовний отць промовив декілька слів:

"Хай Бог благословить нас за те, що ми стали на святу боротьбу з гнобителем за наш християнський народ. Нам немає чого боятися, бо ми за правду, і Бог на нашій стороні".

На цьому похорон закінчився. Чубарикам, що здалися, ми сказали, щоб забирали своїх ранених і йшли до своїх. А нам треба готуватися йти на район, та наперед - до райгоспу, щоб забрати хулобу і вернути людям. Могли знати сотні Меч, щоб йшли сюди, аби поралитися, купи йти наперед. Через голину

сотня прибула, сотник сказав, що вони самі розправляться з тими, що є в ратгоспі Імені Берті. Там всього 60 чубариків разом зі стрілками. Там є один наш хлопець, котрий дає нам знати все необхідне. Сотня пішла на розвідку; ратгосп розташований за три кілометри від спаленого села. А ми залишилися тут відпочити, набиратися сил, щоб через кілька днів вдарити на Золочів. Кутрик свариться, коли вже візьмемо його воювати, бо йому вже скоро 15 років буде і стріляти вміє. Повстанці стали сміятися і говорити: "Ну, ну ми побачимо, як ти вмієш стріляти. Може, ми їх сюди приведемо, і ти їх тут постріляєш? А Кутрик засміявся і відповів: "Я - не кил, який говорив: "Навіщо мені йти на фронт? Приведіть мені їх сюди - я їх постріляю".

Та хлопці просто жартували, стали пісню співати про стрільців:

"Ой ті білі стрільці,
Що йдуть на війну,
Винні Богу душу за Україну.
Ой там його батько окопи копав,
Наливав він стрільця - забитий лежав.
Він ся приглядає, а то його син.
Назбирав він дошок, зробив домовину
І ще раз заплакав:
"Ой, сину, мій сину ..."
Ой прийшов додому, сівши на
Край столу, і думки гадає.
Мати ся питає:
"А, може, він жив? Син наш на війні".
"А, може, він жив? Брат наш на війні".

Ой пішли всі троє на ту мовидоньку,

А сестру від гроба тяжко відірвать..."

Розвілка повернулася, принесли всі лані. Сотник Меч вирішив іти і знищити повністю цей райгосп, а хулобу всю віддати людям. Вночі 27 січня 1945 року ми підійшли до райгоспу. На двері був мороз і сніг. В них була виставлена варта, та нам не вперше знімати їхніх вартових. Ми тихенько їх зняли і підійшли близько до ломів, де спали стрілки і гарнізон вирішили з фаустпатронів спалити ці дома, бо на вікнах стояли мішки з піском, щоб кулі не пробивали. Булінки були з цегли і покриті бляхою, так що горіти не будуть. Треба знищити гранатами. Так і вийшло. Вларили з усіх сторін з фаустпатронів, а булінки замінували і підірвали. І по цьому повстанці почали хулобу виганяти, а все, що було, стали складати на сані: і збіжжя, і борошно, щоб все забрати і вивезти з райгоспу. Було всього 250 корів і телят, були й коні. Було всього 350 голів, всю хулобу погнали по селах і повільно везли людям, та подалі від району, щоб облавники не позабирали, бо така могло бути. Далеко від району облавники боялися ходити, бо знали, що довкола повстанці.

Половину справи зробили: хулобу і все інше забрали, райгосп спалили, — тепер треба готуватися йти на район. Та спочатку треба довілатись, яка там ситуація, щоб не потрапити в біду. В розвілку послали мене і Леся Куррика. Малий дуже зрадив, що йому доручають таку відповідальну справу. І, дійсно, треба було добре довілатись про все, бо там було багато чубариків. Треба було полювати, щоб як можна менше загинуло наших

дегей. Ми пішли з Кудриком до району, по дорозі він питає мене, що я буду робити, коли буде Україна самостійною. Я сміявся і говорив, що треба ще дожити, а тоді вже буде видно. Над цим я ніколи не задумувався, - нашою справою було здобути Україну, а тоді ми виховаємо таких патріотів, яких світ не бачив. Ми маємо на чому виховувати: були вснас і князі, і гетьмани і січові стрільці, а зараз - наша боротьба. Найголовніше здобути волю Україні.

Потім я в нього запитав, що він робитиме? Він засміявся, а потім відповів:

- Мабуть, вчитися.

- А на кого ти бажаєш вчитися? Мабуть, на священника?

- Ні, священником я не хочу бути.

- А ким?

- Я люблю військо.

- Отже, хочеш бути сотником, чи кур'їним?

Тоді він засміявся і сказав: "Ти вгалав". Потім він став згадувати свою маму і маленьку сестричку, як вони там у далекім Сибіру ... Чи живі? Я почав його втішати і сказав; що як візьмемо район, то повернемося туди, де живе твоя тітка, і там, можливо, щось довідаємося про своїх. Ми говорили між собою цілу дорогу.

"Вже скоро рік, як я пішов з дому, - став я йому розповідати, - у мене три сестри, мама і тато є, а я за них нічого не знаю, може, вони також вже на Сибіру. Вони живуть далеко звідси, і там немає лісів, так що, коли відліл туди не піде, то не один раз вони сняться мені. Та не це доловне.

Ми повинні людей звільнити, бо вони нам допомагають, їсти дають, на ніч приймають і все необхідне дають".

Непомітно ми пройшли там, де потрібно. Домовилися з Кулриком про місце зустрічі і розійшлися в різні сторони. Перед тим я нагадав йому: якщо потрапить в руки ворога, то щоб з'їв ештафету, щоб не потрапила вона до ворожих рук, бо буде велике лихо, якщо навіть сам застрелишся. Все одно погано буде, якщо ештафета потрапить в руки ворога.

В Золочеві ми були два дні. Дізналися про все, трохи самі побачили, трохи люди розповіли, дізналися про всі ходи й виходи. Зустрітися з Кулриком і рушили назад до наших. По дорозі я запитав, як в нього справи, що дізнався. Він став розповідати, що переолягнувся на дівчину і ховив біля гарнізону, дивився, як там стійкові стоять. Тут є багато стрибків, але є й такі, котрі нам допомагають, вони краще про все знають і все мені написали, що як і до чого. Так що не дай Бог потрапила б ештафета в руки чубарикам, і вони дізналися б, хто написав, то зразу розстріляли б. Тому нам треба поспішати і вільнесті ештафету до штабу. Я сказав Кулрику, що треба йти обережно, бо вони й у лісі можуть бути, від них можна чекати будь-яких несподіванок. Коли ми мали справу з поляками, то вони чіпали лише тих, що були винуваті. Коли Манейко вбив польського міністра Шроцького і сам втік, то поляки його родини не чіпали, а та чума з корінням рве все.

Ми пішли вже до наших і побачили стійкового. Сказали йому пароль, він впізнав нас і пропустив. Ми з ним більше не говорили, бо зі стійковими не можна розмовляти, а пішли далі. Я послав Кулрика, щоб дізнався, хто чергує в штабі, а сам

пішов до свого рюю. Хлопці ще не спали, а жартували, коли побачили мене, то почали розпитувати, як там в районі, чи багато чубариків, бо скоро підемо до них у гості. Один повстанець каже, що, мабуть, на весілля підемо до них - нехай добре готуються, а ми їм заграємо добре, бо маємо файну музику. А ще один сказав, що нам не вперше ходити до них на весілля, так що вони добре пам'ятають, як ми граємо.

А наш Кулрик зайшов у штаб і доповів: "Груже чотовий Вир! Повстанець Лесь Кулрик прибув і наказ виконав". І дав йому еш-тафету. Чотовий сказав, що Кулрик тепер вже справжній повстанець. Він засміявся. Тоді Вир запитав у нього, чи багато там чубариків. Малий відповів: "А де їх немає?". Чотовий засміявся. І так жартували один з одним. Кулрик пішов до нашого рюю. Рой овий Ровко привітав Кулрика і запитав, чи не бажає він вечеряти. Молодий повстанець відповів, що здалось би щось поїсти, бо ми довго йшли і трохи змучилися. Тоді нам поужеряти і поклали нас спати. Зранку всі дружно встали, як завжди трохи гімнастики, молитва, сніданок, а потім пішли на засідку туди, де, можливо, пойдуть большевики. Ми маємо їх гарно зустріти. Був це вже 1945 рік. Ми добре заховалися. Кулрика теж взяли з собою. Він почав говорити, що мусять піти з нами на Золочів. Повстанці стали з ним жартувати. Кажуть: "Підеш, почувеш, як кулі свистять, а якщо якась тебе вкусить, то буде гірше". Він засміявся і каже: "Я вже чув, як вони свистять, а як засвищу їм зі свого автомата, то вони добре почувуть". Так ми посиділи до обіду, але большевиків не дочекалися. Нам прийшла заміна, а ми пішли на обід. Пообідавши, вирішили перемо-

чити, бо увечорі, мабуть, на рай вийдемо. Погода добра. В штабі вже план нападу розробили, роздали сотникам. Сотники - чотовим. Чотові - ройовим, щоб не було ніякої плутанини.

Наша перша сотня має захопити в'язницю. Друга сотня - на гарнізон, а третя - на пересильний пункт, де наших людей мають вивозити на Сибір. Сотня Меча має зробити засаду за містом, на випадок, коли й тмме пітмста зі Львова. Їм на допомогу ще й курінь Меча. Наші влітлі мали рації, щоб мати зв'язок. На Гішов наказ, щоб перевірити, чи всі повстанці на місці, а то всяке може бути, можуть бути їхні шпигуни, і передалуть ворогові всі дані. Тоді вже буде гірша справа. Ворог зуміє підготувитись, і наш прихід не буде для нього несподіванкою, а в цьому й полягав наш план: несподівано напасти, щоб ворог був в паніці. Та все було в порядку, і ми рушили повним ходом у похід. Лесь Куррик ішов зі мною і був дуже радий, що бере участь у цьому поході. Та був таємний наказ, щоб його в бій не допускали, бо він ще малий.

Вранці 4 лютого 1945 року почався бій. Заграли кулемети, автомати, кріси, гранати та так, що не чути було, хто що говорить. На підмогу прийшла ще й районна служба безпеки. Наша сотня напала на в'язницю. Повбивали вартових і - чим скоріше в середину в'язниці, щоб вороги не встигли розстріляти арештантів, бо були такі випадки, коли наші хлопці, ще не встигли напасти на в'язницю, як більшовики вже розстрілюють людей. Ця в'язниця була невелика, на 50 душ. Там було 40 чоловіків і 10 дівчат. Ми встигли вчасно, тому що їх везень мали везти до Львова. Коли ми влітчили камери, то люди з радістю як заплакали.

а Кутрика схопили на руки й підували. Він з тої ралості не знав, що робити. А хлопці стали проситися, щоб ми їх взяли з собою, а то не мають, кути політисся. Ми сказали, що це можуть вирішити сотники, та зараз ніколи, треба воєвати. Чотовий підійшов до дівчат і сказав, щоб трішки почекали, а потім можуть іти по домівках. Вони відповіли, що вони з сід і треба дуже далеко йти. Дві дівчини сказали, що хочуть йти до нас, бо в них нікого немає, - всі роличі на Сибіру. Чотовий відповів, що може вони на пересильному, то їх вже, мабуть визволили. А в цей час ішов бій.

Посить важко було воєвати з гарнізоном. Вони відстрілювалися відчайдушно, та повстанці закидали їх з гранатометів і покінчили з ними.

Звільнили ми 100 ролин. В кожній ролині по двоє, троє, а то й по четверо душ, та з в'язниці 50 душ, яких мали відвести до Львова. До УПА прийшло три дівчини. В нашому курені було три медсестри, і ми взяли ще одну дівчину, а дві взяв сотник Меч. Операція закінчилася о другій годині ночі. У нас було вбито вісім душ і поранено одинацять, п'ять з них були поранені важко. Медсестри зразу ж приступили до раних, а вбитих треба забрати з собою, щоб в селі поховати. Це треба зробити до ранку, бо вранці треба йти далі, а то чубарики цього не погарують. Зі Львова прибудуть тисячі і мститимуть. Ми вирушили в дорогу, хоча й були змучені. Та ми поспішали, але якби зі Львова йшла підмога чубарикам, то її зустріли б сотня Чорнобая і курінь Залізняка. Гоправта, Залізник мав бій з чубариками. Ми залишили район і пішли в

село на цвинтар викопати могилу, а ринених сковали по криві-
ках. Коли могили викопали, наш священник відправив панахиду.
Наші хлопці заспівали похоронний гімн і пісню:

"Засумуй, треміть, та по всьому світу,
Що зів'яло галичан сорок тисяч цвіту".

Потім мав промову пропагандист Чорний:

"Шановні друзі! Ви склали свої буйні голови за наших
братів і сестер. звільнили їх з тяжкої неволі 100 ролик, в
кожній було дві, три, а то й чотири душі та 50 душ, котрих
мали везти до в'язниці у Львів. Це є наш святий обов'язок
звільняти наших людей. Без них ми не зможемо жити. Вони нам
допомагають всім, чим можуть. Ми знаємо нашу давню Історію,
коли наші славні козаки звільняли невільників з турецької не-
волі. А ми на рідній землі звільняємо наших людей. Червоний
кат розкинув своїх вівчарок по всій нашій землі, і ми день і
ніч боремося з ними, а ще кінця - краю не видно. Наш україн-
ський народ думав, що Захід принесе нам волю, а він приніс
неволю. Німецьку армію зустрічали з хлібом - сіллю, а він,
кат, розстріляв наших кращих синів, кинув до концтаборів, а
простих людей гнав до Німеччини на роботу. Тому ми взяли
зброю в руки, щоб воювати з будь-якими окупантами, незалежно
від того, якого вони кольору: червоні чи чорні. І будемо бо-
ротися доти, поки в наших жилах тектиме кров і битиметься
серце. Ми не схилимо голови і не складемо зброї, бо ми боре-
мося за правду".

Ми відсалютували з автоматів і крісів і крикнули: "Сла-
ва Україні"! Повстанці стали потихенько розходитися. Сотня

Меча готується йти в Тернопільську область, а наш курінь - по своїх старих місцях. Повстанці стали прощатися один з одним. Про це й сьогодні важко писати, яка то була любов безмежна, - один одного цілували, обнімалися зі сльозами на очах, ніби брат з братом прощався. Було це 6 лютого 1945 року. Розійшлися ми сумні, невеселі. Пішли трохи спочити, та на дворі зима, в лісах важко спати, вогонь розпалювати не можна, бо літаки кружляють, як побачуть дим, то стануть бомбардувати. Говориться квартирувати по селах. Та якось воно буде, до весни вже недалеко. Лесь Курірик заловлений, що брав участь у бою, став розповідати, як він з автомата цадив.

Так, так багато загинуло наших хлопців у боях. Та ніхто не примушував йти в УПА. Люди самі йшли бити окупантів. Важко нам доводилося, - ми не мємо своїх лікарень, лікарів, ліків. Ранені мусили по ~~квітках~~ ховатися, а скільки було таких випадків, коли ~~сансоти~~ ~~показали~~ що ранений лежить, тоді білака мусив сам стрілятися, бо, не дай, Бог, потрапити до них в руки, то живим не вийдеш. А ще знущатися будуть так, що сам диявол не витерпить. Та не залякають вони нас. Той, хто боїться, сидить влома. З тих полонених, яких визволили, п'ять хлопців пішли до сотні Меча, а решта розійшлись по домівках. Чубарики, як дізналися, що ми розбили район, то волосся на собі рвали - такі люті були, що цілий день збирали своїх ранених і мертвих.

Ми зайшли в одне село. За погоню не боялися, бо знали, що зараз вони не поженуться, бо мають багато роботи. Ми багато школи наробили їм: всі телефонні дроти поперерізали.

В селі ми стали розпитувати у людей, що чути? Дуже скаржаться на облавників, що ходять по хатах, в глечики заглядають, в пічку лізуть, бангерівців шукають. Облавників навмисне погано годують, щоб були люті. В деяких місцях підкидають листівки, щоб було за що припратися до людей і везти на Слобір. Як кажуть в народі, вовк характеру не мінняє, лише шерсть. Та вічно так не буде. Все має свій початок і кінець. Вони самі себе поневолили, брат брата нищить, син батька, а батько си-на, ніби на очах у них пов'язки. Прийде час, і вони самі скажуть: "Що ми робили, не бачили і не чули, і не хотіли чути".

Ми знову вирушили в горогу. Скоріше би весна прийшла, тоді можна трохи спочити в лісі, та; мабуть, і весною не перепочинеш. Чума не дасть перепочинку - хочуть робити колтоспи, а ми не будемо дозволяти їм. Куртик каже, що коли він був малий, то бачив в біблії намальованого звіра: такий страшний був, все пожирав. Повстанці засміялись і сказали, щоб не лякав нас цим звіром, бо ми його б'ємо на кожному кроці, та вони все йдуть і йдуть, як та свиня, що рие під парканом і кричить, а коли паркан падає, то вона знов кричить. Та карти картами, але чубарики не сплять.

Почали з усіх сторін оточувати нас. Ми почали скорим ходом відступати, та вони все лізуть. Поранили нашого кулеметника на псевдо Джимль. Біля нього була дівчина на псевдо Зеня, - вона взяла кулемет і стала палити, але її поранили. Вона сама собі перев'язала руку і кричить: "Відступайте, я вас прикрию!". Сотник їй у відповідь: "Зеня, скоріше відступай, бо буде пізно!". Та вона не слухає його й проловжує палити.

До лісу далеко не було, та чубарики хотіли вирізати доріжку. Наш курінь був добре вишколений, вмів наступати й відступати. Бій кипів повним холлом. Дві сотні вже добралися до лісу, наша сотня вже на підході, а у Зені закінчилися патрони до кулемета і вона стала палити з автомата. Та її поранили вдруге, тепер в ліву руку. Чубарики хотіли взяти її кивою, та вона мала дві гранати і кинула їх в чубариків, які підкрадалися до неї, і крикнула: "За брата, за сестру!". Тоді витягнула пістоль, сказала: "А це для тебе, Україно!" і застрелилася.

Чубарики, що вціліли, накинулися на неї й хотіли мертво розлести на шматки, але прийшов полковник і сказав: "Не трогать! Хотя это и враг, но у него надо учиться как Родину любить". Нужно похоронить, как положено". Про це нам розповідали наші люди, які не бачили й чули. А ми змушені відступати далі. Уже кінець лютого, ліс ще голий. Вбитих у нас не було, та ранених багато. Ми зробили їм перев'язки і розквартирували, хоча це й небезпечно було. Якщо б большевики довідалися, то господаря хати вивезли б на Сибір.

Хлопці вельми засумували за Зенею, — дуже гарна дівчина була. Брата її вбили: він був у курені Залізняка чотовим. А тата й маму вивезли на Сибір. Так що вона дуже сумна ходила. Наш курінь завжди жалів її.

На ніч ми musiли йти в село, що перепочити, та так щоб чубарики не знали, а то вони казяться, що нас не оточили. В нас були такі запаски, коли не вистачило патронів. Тоді ми позичили один в одного, бо не було в нас сховищ та комор, му-

сили все в бою здобувати: і одяг, і зброю, а харчі селяни нам давали. Та найтяжче було з раненими, бо лікарень в нас не було. Та як би важко не було, але боротися не переставав ніхто. Так і наша Зеня втіла найцінніше, що тільки може бути — молоде життя за націю, за Україну.

Сотник почав скликати людей на мітинг, щоб втілити пошану нашій чудовій дівчині, яка втіла життя за нас. Ми поставили стійкових довкола села, щоб ворог не прокрався. Та їм не до нас, бо зустрілися з куренями Залізняка й Пугая. Ми підемо їм на допомогу зразу після мітингу. Люди вже всі зібрались, і мітинг почався. Було це 25 лютого 1945 року. Виступив наш курінний Говбня: "Дорогі брати й сестри! Ллється невинна кров людей на нашій землі. Ми б'ємося з нерівною силою, яка має все, а ми нічого не маємо, мусимо все здобувати. Але у нас є дух правди і віра, що настане час розплати, і ворог заплатить за все зло, за кров невинних людей. В нас гавно немає своєї держави, щоб виховати нове покоління. Вороги розтерли нашу Україну на шматки. По всій нашій Україні зараз чути плач і сльози, в'язниці забиті невинними людьми, а допомогти ми не маємо ні від кого, треба самим оборонятися. Ми знаємо, дорогі брати і сестри, як вам важко, бо деруть шкіру з вас континентами, облавники майже кожен день ходять і, як татари грабують вас, у горщиках шукають бандерівців. Та ми будемо битися до загину, доки серце б'ється. Слава Україні!". "Героям слава!", — відповіли люди.

Потім взяв слово наш духовний отець Андрій Першовзваний :

"Дорогі брати й сестри! Я вас дуже прошу, щоб ми завтра, в святую неділю пішли до церкви і помолилися за нашу славну дочку, яка не пошкодувала своє молоде життя за Україну. Та вона буде вічно жити в наших серцях. Мої милі українці, я ще раз звертаюся до вас, дорогі брати й сестри, треба разом піти й помолитися за нашу чудову героїню, а також за тих, котрих ми не знаємо, а вони віддали своє буйне життя за свою Батьківщину. Згадаймо апостолів, котрих замучили за віру Христову. Та без апостолів не було би віри Христової на землі. Ми всі зараз бачимо і чуємо, з ким маємо справу - з нехристами, вони прославляють антихриста Сталіна, який хоче весь світ поработити. Та цього ніколи не буде, бо вони воюють з Богом. І так, дорогі брати і сестри, ми, як ті апостоли, воюємо з нечистою силою. Згадаймо нашу славну історію, як наших дідів і праділів сажкали на палі, очі виколували, гетьмана Павла Полуботка цар Петро закатував у тюрмі, а татари нашого останнього отамана Запорозької Січі Петра Калнишевського і сотні інших закатували за те, що любили свою Батьківщину. І ми нині несемо цей хрест на Голгофу, і вся наша земля стогне під кірзовим чоботом. Та ми віримо, що приїде час розплати, і зринуться Карпати і вся Україна, і запанує мир по всій нашій Україні".

На цьому мітингу закінчився, ми пішли спочивати, бо були перевтомлені. Спочивши, вирушили в похід, та змушені йти вночі, щоб чубарики не дізналися, а то почнуть переслідувати. Вночі ми прийшли в одне село і розквартирувалися там, а увечері мали вже відходити. Ми вже розбілися по сотнях, бо

то вже забагато, села стають бідні. Большевики наклали великий контингент, витискають з людей всі соки. Та ми собі якось раду даємо: з млина забираємо борошно, бувало і таке, що на пекарню заходили і готовий хліб забирали, на склали — за олягом. По різному доводилось.

Ми побачили, що машина їде до села і повідомили сотника. Він сказав, щоб пропустили до села. Стійкові заховались, і машина в'їхала в село. Було їх не багато: десять солдат і один офіцер — капітан. Привезли молодого хлопця років п'ятнадцяти і стали скликати людей до Просвіти на мітинг. Сотник також сказав, щоб люди йшли на мітинг. Переолягнув декількох повстанців у дівочий оляг, і разом з двома мөлсестрами: Пчлкою і Барвінком відправив їх на мітинг. Куррик також пішов. Як тільки розпочався мітинг, одна чота оточила "Просвіту". Повстанці зайшли також до сільради, щоб ніхто не потелефонував у район. А чубарики в цей час виволять хлопчину на сцену. Хлопчина був з цього села, звали його Петрусь. Зловили його з ештафеткою, і він сидів уже два місяці в Стрию в тюрмі. Петрусь побачив, як багато людей в "Просвіті" і став плакати, а начальник НКВЛ Богданов став кричати: "Видите, как он плачет, что помогал бандитам. Мы его поймали и привезли сюда, чтобы он всю правду рассказал, как его заставили работать на бандитов".

Наші хлопці підбігли до капітана і сказали: "Руки вгору, сатрап!". Він побілів, як стіна, не знає, що робиться з ним. А тут заходить ціла чота повстанців. Всіх солдат роззороїли. Жди зливувалися, — звідки стільки повстанців? Тут же на сцену вибігла Петрусєва мама і молода сестра Лєся.

Стали цілувати його, бо він був дуже хуленський - два місяці сидів у тюрмі. Люди з радості почали плакати, а Петрусь не знав, що мав робити, та до нього підійшов Кудрик, що був перекладений на дівчину. Петрусь засоромився, що до нього підійшла дівчина. "А я не дівчина, а повстанець" - сказав Кудрик. Хлопчик став сміятися з Леся. Наш пропагандист Чорний попросив людей, щоб не розхотилися, а послухали, що ми будемо говорити. Першим виступив Чорний:

"Дорогі брати й сестри! Ви бачили того ката. На кого він подібний? В нього всі руки в крові невинних людей".

Та Петрусь перебив пропагандиста і сказав:

"Дорогі люди! Я вам зараз розповім, що цей кат робив. Зі мною сидів один дідний чоловік Степан Павлишин. Його розстріляли на моїх очах. Мені цей кат також сказав, що коли я не говоритиму те, що він скаже, то мене також застрелить, як собаку. Сюди мене силою привезли. У Степана Павлишина було два сини: одного звали Левко, а другого - Степан. Левко загинув: його поранили, він підпустив чубариків побликче і підірвав себе і їх гранатою. Другий син мав боївку, і чубарики хотіли щоб батько сказав, де син знаходиться, а він їм відповів, що коли б його син їм зголосився, то він зрікся б його. Він плюнув в очі цьому катові, і кат застрелив його".

Тоді пропагандист сказав до Петруся: "Дорогий юначе! Ти нічого не бійся, а розкажи, хто тобі дав ештафету, і кому ти мав віддати як?".

Петрусь відповів "Були в нас повстанці, і їхній провідник Явір. Вони радилися, кому віднести ештафету в сусіднє село, - там була боївка. Я все це почув і сказав, що могу їм допомогти. Вони не дуже хотіли, щоб я йшов. Стали говорити,

Що як зловлять чубарики, то будуть дуже мучити. І дійсно, правду говорили, але все ж таки доручили цю відповідальну справу. Ще декілька слів хочу розповісти про тюрму, як я там був, то чув, як якась дівчина кричала, то посадили цілу родину: тата, маму, брата і сестру і розкидали по камерах. Чубарики знайшли криївку, в якій була друкарня. Там було двоє дівчат, котрі друкували журнали, - вони не зналися живими і підрвали друкарню. Так що чубарикам нічого не дісталось, і вони з тої злості посадили цілутродину й страшно знущалися над ними. Точка збожеволіла. А ще мені розповідали, як одну дівчину мучили. Це була станична жіночої сітки. Її взяли на допит, били, мучили, а потім розлягнули тогола і на червоний білят посадили. Вона не витримала таких тортур і померла. Тюрма так забита, що немає навіть, як стати. На Святий Вечір вся тюрма колятувала, а ключники кричали, як пси скажені. Одного разу я йшов з прогулянки і бачив, як ключник з перетачі щось украв. Ми зайшли до камери і стали говорити між собою, яка то нечисть, що у в'язнів їжу краде. Нехай їх батько Сталін гогує - такі сильні, багаті, а їжу крадуть".

Тоді Петрусь пір'їшов до своєї мами, заплакав і звернувся до нас: "Я вас дуже прошу, візьміть мене з собою, а то вони мені життя не дадуть". "Ми подумаємо, можливо й візьмемо, але ти спершу маму запитай, бо вона в тебе одна, батько загинув на війні", - відповів пропагандист. Мама Петруся стояла заплакана і залумалась, а потім звернулася до Чорного: "Ви завтра літете з нашого села і все, а чубарики придуть і життя не дадуть. Так що беріть сина з собою і десь переховайте, за що я буду Вам все життя влячна".

Тоді пропагандист пооловжив ~~в~~ виступ:

"Я знову звертаюсь до вас, дорогі мої брати і сестри. Ви самі бачите; в який важкий час ми живемо. Тюрми забиті невинними людьми, а скільки вже на Сибір вивезли. Кірзовий чобіт хоче всю Європу прилушити, та невже він не знає, що нічого в світі не зникає. Були фараони 5 тисяч років, була Римська Імперія, були татари й турки. Кожен по своєму увійшов в Історію. Сталін не думає, яким він увійде в Історію. Та люди все знатимуть. Був такий мулрець, як Адольф Гітлер, що хотів своїм залізним чоботом притоптати весь світ, та бачимо, що з того вийшло. Я вірю, що цей сатрап не зробить з нашого народу покірних рабів, що засяє сонце і замайорить синьо-жовтий прапор по всій Україні. Слава Україні!"

"Героям Слава!", - відповіли люди й стали розхолитися. Сотник сказав Петрусеві, щоб попросився з мамою і сестричкою, а повстанці стали прощатися з людьми. Треба відходити в дорогу, яка буде не близькою, мабуть, цілу ніч доведеться йти. Було вже не так холодно, хоч був ще тільки початок березня 1945 року. Отже, треба готуватися й до Шевченківських днів. Наш Кудрик дуже зраїв, що з нами буде його ровесник. Почали думати, яке дати йому псевдо. Петрусь сказав, що дуже любить співати: "Може, Соловейко, або Канарок", - запропонував Кудрик. Тут обізвався ще один повстанець: "На Україні канарок немає, вони люблять теплі краї, а соловейки є на Україні, і вони люблять свободу так, як і ми. В клітці соловейко помирає. Так що будеш Соловейко". Всі дружно засміялись. Як би нам важко не було, а всі були веселі, життєрадісні. Аж не віриться, чи будуть ще такі лицарі, що йшли на смерть з

усмішкою на устах. Важко навіть подумати, як можливо буде таку боротьбу вести з такою ликою силою, яка зайняла всі села й міста своїми вівчарками, хочуть із шомполами, щоб шукати криївки, шукають стару літературу, щоб спалити, щоб люди не читали й не знали, хто вони є і з якого роду.

Ми вирушили в дорогу. Нам треба трохи перепочити, бо всі дуже змучені, та не всі будуть спочивати, бо треба стійких поставити, щоб чубарики не пройшли в село. І дійсно, десь після обіду з'явилися чубарики, та ми їх в село не впустили, і біля села зав'язався бій. Тут же поранили нашого пропагандиста Чорного, треба десь до хати вінести та до такої, щоб не було підозри. Нам треба відступати, бо чубарикам прийде підмога, і вони палитимуть село. Сотник дав команду: "Відступаємо чим-скоріш до лісу, поки чубарики не відрізали порогу".

Всі чоти вже опинилися під лісом і зайняли там бойові позиції, решта сотня ввійшла в ліс і там задягла. Наш Петрусь налякався, бо він вперше в таких справах. Нашого пропагандиста заховали до вчительки. Була вона зі східної України, звати її Наталка. Вона не знала, хто він такий. Коли прийшли до неї чубарики і запитали, чи не знає, де бандит переховується? Вона відповіла, що не знає. Вони повірили їй, бо вона була комсомолка. Вранці, коли вона йшла до школи, то зайшла до Чорного й запитала, хто він такий є. Пропагандист відповів, що він є український повстанець. Вона подумала, що бандит, котрого шукали. Нехай трохи подікується, тоді віддам нашим. Повстанець дав їй записку, щоб відтала нашим. Вона так і зробила. Через день до нього приходили робити перав'яз-

ку. Вчителька нічого не говорила, але своє на думці мала.

Вийшло так, що до неї приїхала мама, вона радо зустріла її, але мала йти в школу і сказала мамі, щоб за цей час наварила їсти. Старенька стала готувати їжу і пішла за дровами, щоб розпалити кухню і побачила, що хтось лежить, і запитала, хто він такий? "Я-український повстанець", - відповів Чорний. Мати дуже здивувалася, що своїми очима побачила повстанця. Між ними зав'язалася розмова. "Я знала, що на Західній Україні є повстанці, та не знала, які вони в дійсності. В нас також були повстанці після революції, довго трималися. Це був Холодний Яр. Там багато загинуло найкращих синів України. Залишилися лише спогади про них. Це були справжні лицарі, які не бажали жити за радянської влади. Вони кивими не здавалися, як і ви". - Розповіла старенька. А наш пропагандист їй говорить: "Гірка доля випала для нашого українського народу. Тяжкий хрест несе він, і ми, галичани, також втрачаємо кращих синів наших. Не приходить дня такого, щоб не гинули наші повстанці. Та й крім повстанців, гинуть невинні люди. Цілими ешелонами вивозять їх на Сибір. В чому винуваті ці люди? Хіба в тому, що народились на українській землі?". Тоді мати вчительки відповіла: "Це дійсно, - хіба є ще такий народ у світі, щоб переніс такі муки? Одні хочуть зробити нас росіянами, інші - поляками. Це дико, бо кожен народ мусить бути тим, ким він є."

Чорний відповів їй: "Так, це правда. Український народ нікого не примушував ставати українцями. На Запорізькій Січі було багато націй, та ніхто не примушував їх ставати українцями".

Старенька лихнула важко, і ~~слова~~ ~~попалилися~~ в неї по обличчю. Чорний проловжував: "В 2-33 роках ви не чинили ніякого опору, а гинули, як мухи - і не тисячами, а мільйонами. Питається за що? Коли Петлюра просив іти воювати за рідну землю, то ви кричали, що не підете воювати, та за це дорого заплатили. В крові втопили Україну, всю інтелігенцію знищили, а тих, що оступилися, перетягнули на свій бік, щоб вірно Москві служили, і торгували душами свого народу. Ми, галичани, вмиратимемо зі зброєю в руках. Краще чесна смерть, ніж ганебне життя". Тоді мати говорить: "Боріться, хай вас Бог благословить на добрий шлях". Так вони собі розмовляли, аж дочка зі школи прийшла, дивиться - мами не видно, обід не зварений. Пішла шукати, дивиться, а мати розмовляє з пропагандистом. Тоді Наталка покликала матір до хати і сказала їй: "Мамо, ти не знаєш, з ким розмовляла? Це - ворог рідного народу!". Мати їй відповіла: "Це - справжня людина, яка не жаліє свого життя за волю України. Твій батько таким був, він чесно загинув у Холодному Яру за волю України. У нас, на сході України також були повстанці, і твій батько був з ними".

"А чому ви мені раніше не розповіли про тата?", - запитала дівчина. "Лоню, лоню, якби я розповіла тобі раніше про батька, то нас вже не було б, мабуть, на Сибірі повмирали б. А так ми живемо. Ти - вчителька, а я біля тебе якось проживу", - відповіла мати. Наталка задумалась і рясні сльози полилися з її гарних очей. Пригадала слова з пісні, яку дівчата співали:

"Ой ти, земелько, ой ти сирая,

За що ти нас так караш?

Що найкращі наші герої

В сирій землі лежать".

Але треба обіг готувати. Запитала в мами, як там у них люди живуть? Мати каже: "Гоню чорна біла. Люди знову з голоду пухнуть, по селах, як на пшентарі - нікого не чути. А тут ще добра, люди не голодні і одягнені непогано. В кожному селі церква, і люди хочуть і моляться". "А як весело було на різдво, колядували, щоправда, на мене з підзорою ливилися, казали: совітка, бо вони не люблять совітів". - розповідає Наталка.

- Мають на це право. Бо, крім горя, нічого доброго вони не принесли. Тут народ любить свободу, а на сході України з наших людей зробили хулобу".

Наговорилась мати з дочкою, що Наталка ніби на світ народилася, - так змінилися її погляди на життя. Прийшов майже тижень. Мати хоче повертатися додому. Люди дали їй продукти на дорогу, бо на сході України голод. Мати їм дуже дякувала і сказала: "В нас там одні жінки й старики, бо всі чоловіки на фронті, а у вас тут на кожному паркані написано: "Смерть Гітлеру! Смерть Сталіну!". А у нас ще багато таких, що портрети Сталіна в хатах порозвішували, і навіть не здогадуються, який то сатрап. Та прийде час, і будуть викидати його портрети й палити їх".

Приїхала фіра по стареньку і вїлвезла її до поїзда. Дочка попрошала з нею, і старенька поїхала додому.

Було вже 7 березня 1945 року. Наша сотня готувалася до святкування Шевченка. Готували виставу "Наймичка". Кулрик має виступити, знав багато віршів Шевченка. Петрусь також вивчив вірші. Так що буде дуже цікаво.

Пропагандист вже почав поправлятися, рана була не дуже важка. Наталка встигла звикнути до нього. 8 березня приїхав до села секретар райкому з солдатами. Напилися самогону і під вечір збирались їхати в район, бо боялися що увечорі можуть прийти повстанці, та секретар пригалав, що в нього в цьому селі є знайома вчителька, і він вирішив зайти до неї в хату. Солдатам сказав, щоб почекали його на дворі, а сам зайшов у хату.

- Зраствуй, Наталка! Ты что, меня не знаешь?

- Я вас не знаю.

- Как это? Я же тебя когда-то учил. Неужели забыла?

Наталка мовчить. Секретар п'яний і став до неї чіплятися. Як звір на неї накинувся - хоче звалтувати. Наш пропагандист почув шум у хаті і - швиденько туди. Побачив, що там робиться і до секретаря: "Ти - лихун, на безборонну дівчину кидатися? - І ножом йому в живіт. Секретар не встиг сказати: "Ми тебе учили 15 лет, а бандеровці за шесть месяцев перевоспитали" - і впав, як сніп на землю. Вчителька стала кричати на Чорного: "Ви ще не зловий, а вже встаєте...". Якоби я не прибіг, то цей звір знечестив би Вас. Але нам треба втікати, бо прийдуть солдати, тоді гірше буде". Скоренько зібралися в дорогу, зайшли до зв'язкового, запитати, де стоїть сотня, і сказали, щоб забрали секретаря зхати.

Сотня була недалеко, в Перемишлянському районі, в семи кілометрах від цього села. Вони влівох помаленько йшли і розмовляли між собою. Наталка говорить: "Чубарики, як тізнаються, що трапилось, то збожеволіють". Чорний: "Хай збожеволіють, алке знають, з ким справу мають. То їм не на сході України, де вони роблять, що хочуть. А тут їм на кожному кроці одір чинять."

Собаці й собача смерть. В нього, напевне, жінка є, і діти, бо вже не молодий, років 42 буде". Вчителька відповіла: "Мабуть, так і буде. Коли я ходила до десятого класу, то він був у нас директором школи. Звати його: Петренко Василь Петрович".

— То він, мабуть, є українець, а чомусь говорить російською?

— То вже такі люди. За німців розмовляв би німецькою, а за китайців — китайською. В ньому тече рабська кров. Йому все одно, кому служити, аби йому було добре. Та коли б не Ви й мама, то і я не знала б, хто я така. Бо ці сатрапи з малих років отруту ллють у наші душі, щоб ми не знали, хто ми такі.

Розмовляючи, пішли до нашого табору. Стійковий впізнав пропагандиста і запитав, що за дівчину він привів? Чорний засміявся і відповів: "Це буде моя дружина, а звати її — Наталка. Вчителька засміялась, але нічого не відповіла. Потім він пішов до курінного Товбні і розповів про свої пригоди. Курінний уважно вислухав і сказав, що вони вчасно прийшли, бо завтра, 9 березня в "Просвіті" даватимемо концерт, що присвячений Шевченкові. Чорний запитав, а як в тому селі з облавниками. Курінний відповів, що питався в людей, і йому сказали, що село глухе, дороги погані, отже чубарики дуже рідко там бувають.

Прийшли ми в село, ми аталці показали хату, де вона буде жити, дали їй книжок, щоб читала, бо таких книжок ніколи не читала. Люди сколяться на концерт, ми всі приготувалися. Розпочали вечір Куррик з Соловеком. Прочитали Шевченкові вірші, але ще перед тим всі встали і дружно заспівали "Заповіт" і "Гуми". Потім вистава "Наймичка". Людям дуже сподобалося. Вчительці теж, і вона сказала: "Я тепер бачу, з якими людьми

маю справу, а мене все життя проти своєї долі настроювали. Мені тепер немає чого боятися. Я тепер з вами. У вас на Галичині в неділю йдуть до церкви, а потім один до одного в гості ходять, а у нас: що неділя, то все будній день. Мені здається, що я ніби на світ народилася". Хтось сказав, що скоро будуть виставу ставити "Україна в крові".

Ми всі пішли спати, бо наступного дня треба йти до Іншого села на розвілку, щоб дізнатися речо. Послали мене й Кудрика. Соловейко просився з нами, і ми його взяли. До цього село було не далеко, всього три кілометри через лісок. Ми помаленько йшли і недалеко від села зустріли хлопця. Він став нам розповідати, що вчора облавники оточили село. Одна мама послала свого сина в сусіднє село до тітки за молоком, бо в них корова перестала доїтись. Було йому 12 років. Облавники вбили його. Сьогодні, мабуть, буде похорон. Ми запитали, а чи зараз немає облавників, і як його звати. Він відповів, що облавників немає. Його ж звати Володимиром. Облавники недалєко звідси, з Лісничівки, на село наскакують, здебільшого, зранку, коли люди ще сплять. Ми полякували йому за інформацію і вирішили скоренько повертатися, щоб розповісти про ці новини. Йшли й думали собі: мабуть, ту Лісничівку доведеться знищити, щоб ті чубарики не мали, де жити. Там є багато стрибків, отже треба знищити до кінця, щоб сліду не було, треба підірвати. Так собі міркуючи, підійшли до своєї сотні. Зразу — до сотника доповідати: "Трухе сотенний! Повстанці Шугай, Кудрик і Соловейко повернулися з завдання". Про все розповіли сотнику. Він покликав чотворах, щоб порадитися, що робити.

В нашій сотні була рація, щоб зв'язуватися з іншими сотнями. Вирішили послати розвідку в Лісничівку, щоб все взнати і добре підготуватися. На розвідку пішло шість душ з чотовим Виром. Вир був досвідчений повстанець віком 25 років. В Лісничівці були стрибки, і серед них наш хлопець, який нам все докладно розповів. Також ми побачили, що лесь зі 100 чубариків пішли на облаву, а душ 50 залишилось там, так що можна їх роздвоїти: на одних напасти коли підуть, а на інших на місці.

Розвідка про все розповіла сотнику. Так і вирішили: коли чубарики підуть на облаву, ми добре замаскуємося, засядемо і втаримо з усіх сторін так, щоб вони не змогли навіть стрільнути. А одного офіцера треба взяти живим і разом з ним іти на Лісничівку, щоб там подумали, що то свої повертаються. Так і зробили. Куррика, Соловейка і ще декількох повстанців залишили в таборі, а самі добре замаскувалися й чекаємо на гостей. Одну чоту послали ближче до Лісничівки, щоб допомога не змогла підійти. І живимось: йдуть чубарики. А було ще темно - тільки почало розвиднятися, так що нас майже не видно. Коли вони підійшли ближче, лесь метрів 50 до нас, ми відкрили вогонь з усіх сторін з кулеметів, автоматів, так що вони не встигли навіть залягти. Потім підійшли ще ближче і ручними гранатами закидали їх. Бій тривав не більше, як пів години. В них було багато поранених, але ми їх не вбивали, а допомогли зробити перев'язку. Посадили ранених на дві фіри й повезли на Лісничівку, а самі переодяглися в їхню уніформу і пішли з ними. Ті, що були там, думали, що везуть їхніх ранених і тому не стріляли, а ми тим часом позв'язували по дві гранати до купи і пробралися до них. Ми вже знали, скільки в них хат, щоправда, не у всіх вони були, бо багато пішло на облаву. Повстанці вирішили

знищити Лісничівку до щенту, тому замінували всі хати, принесли соломи і сіна. Одним словом - знищили всю Лісничівку, що навіть слігу не залишилось. Коли операцію закінчили, то поранених завели до найближчого села і там їх залишили. Їх було 30 поранених. Зброю їхню забрали. Ми ніколи не вбивали поранених, як би там не було. Поправда, деколи й вони наших поранених не стріляли - залежало від того, на кого натрапляли.

Під час цієї операції ми не втратили жодного повстанця. Після цього повернулися до того ж села, запитали в людей, чи було чути вибухи? Сказали, що було чути. Ми не взяли з Лісничівки багато продуктів. Це село бігне, а нам тут доведеться, мабуть, до кінця місяця бути. Стали готуватися до вистави "Україна в крові", яку ми маємо виконувати. Куррик і Соловейком стали скаржитися, чому ми не взяли їх на операцію. Наша вчителька з великим захопленням читає книжки, бо вони таких ніколи не читала; потрапила їй книжка "Холодний Яр". Вона не спала цілу ніч, читала цю книжку. Мати їй говорила, що її батько загинув в Холодному Яру, і вона справді, знайшла його прізвище. Вранці вона нам розповідала: "Тепер я бачу і знаю, що холодноярці так само боролись, як і ви. Зараз я сама на свої очі бачу Холодний Яр, але це можна назвати інакше - Гарячий Яр. За цей час пропагандист вже олужав, прийшов до нас. Ми стали читати й співати пісні, а селяни, коли почули цей спів, аж слези на очах заблищали, бо з цього села майже всі хлопці пішли в повстанці. Багато з них вже загинуло, а батьки живі. Так проходили дні, облавники якось до нас не захолять, бо їм талеко - з району, щонайменше, 50 км, тож облавники стережуть район, щоб ми не

напали, бо майже всі райони були розбиті: Журавно, Жидачів, Стрільчів, Золочів та багато інших.

20 березня 1945 року показували виставу "Україна в крові", людей дуже багато прийшло, прийшов і священник. Була вчителька Наталка з Пелюкою, а Барвінок брала участь у виставі, грала дружину сотника, котрого убили, коли він мав зустрітись з нею. Його сина вбив Кудрик. Вистава була з трьох дій і вийшла вельми гарно. Коли сотника вбили, а дружину червоноармійський комісар хотів собі взяти, то повстанці йому перешкодили. Потім хоронили сотника, прийшла жінка з сином попрощатися з чоловіком і з того горя померла на могилі. Повстанці підняли зброю догори і сказали: "Україна в крові"! Всі люди, які дивилися виставу, заплакали, бо вони такої вистави ще не бачили. Тоді всі встали разом і заспівали: "Ще не вмерла Україна". Потім вийшов на сцену пропагандист і сказав:

"Горогі брати й сестри і наш нещасний український народ! Подіі, що ми вам показали у виставі, відбувалися на сході України вже давно, а сьогодні кожен день на власні очі бачимо, що діється на нашій Галичині. Скільки вистав можна показувати про нашу боротьбу, бо вже вся Україна в крові і слезах від тих наїздників і всі начебто, везуть нам "свободу", особливо, Сталін, бо немає такого дня й ночі, щоб не лилася кров. А скільки дітей загинуло!? Ось недавно в сусідньому селі вбили дванадцятирічного хлопця, котрий ішов у сусіднє село за молоком. З нами є хлопець Кудрик - його батька вбили, а могилу розкидали. Маму й молодшу сестру вивезли на Сибір. Кіба мати й сестра в чомусь винуваті. Ось така доля нашого українського народу за те, що ми є чесні й справедливі. Але

ми віримо, що переможемо, як казав наш великий Кобзар: "Борітеся, брати мої, і побороте!", і ми виконуємо його заповіді. Ток, дорогі наші люди, не плачте, а будьте горді, будьте тими, ким ви є. Будьте горді тим, що стоїте за своє, а не за чуже. Ми вам дуже втячні за вашу допомогу, бо без вас і ми б не змогли боротися. Слава Україні!".

"Героям слава!", - відповіли люди.

Люди стали потихенько розходитися. Наш Лесь Кутрик підійшов до сотника і попросив, щоб його відпустили в село, може, щось дізнається про свою маму і сестричку. Сотник дав згоду, та щоб він не сам ішов, бо це далеко - 25 км, і послав мене з ним. Ми вирушили в дорогу, взяли тільки легку зброю: по пістолю. Йшли ми досить довго, бо далеко було. Але на кінець зайшли в Чорний Острів, ми мали з собою ештафету і віддали зв'язковому. Кутрик пішов до своїх - до тітки, а мені дали поснігати, потім я приліг спочити.

Коли я спочив, тоді мені зв'язковий сказав, що тут є боївка на псевдо Явір, і вони ще будуть тут, мабуть, декілька днів, а потім підуть далі. Я зустрівся з одним з них на псевдо Білий. Ми з ним говорили про різні полі. Я знав про цю боївку, - це була славна боївка, вона ще за німців прославилася. Влітку 1944 року біля Миколаєва німці прийшли палити село, і ця боївка загнала німців у Гністер. І чубарикам добре дають прикурити, вони дають великі гроші за їхнього станичного Явора.

Я йому розповів, як ми святкували Шевченківські дні і виставу ставили "Україна в крові". Він мені відповів, що вони

також цю виставу ставили ще за німців, і "Отамана Хмару" також.

Вжей йде весна, і можна буде трохи в лісі перепочити. Але війна вже закінчується, і батько Стадін кине всі сили проти повстанців, бо він хоче колгоспи всюди впровадити, а ми стоїмо йому на дорозі. Білий ще розповів мені, як вони недалеко від Журавно зробили засідку на облавників, а їх їхало п'ять машин. Вони всіх їх знищили, а у повстанців загинув лише один кулеметник, який виглянув, щоб поливитися, чи всіх вже вбили. Тож глупа куля втарила його в голову. Так ми з ним поговорили й попрощалися. А Кудрик знайшов собі своїх товаришів, що хотили з ним до школи. То вони й не відходили від нього, розпитували, як він воює.

Я сказав Кудрику, щоб зайшов до мене і розповів, що він дізнався про маму. Кудрик прийшов і дав мені прочитати лист від матері, в якому вона дякувала за заступку, бо їм там дуже важко доволитися. І ще вона запитала, як там її син Василько /Аесь Кудрик/, чи живий - здоровий. Аесь відписав їй, що все гаразд, живий, здоровий і добре почувается, має тепер доброго друга. Що поробиш: дитина є дитина, але хлопець бойовий, сміливий, просто не віриться, що Україна має таких лицарів. Тяжкі часи, але веселі були, бо кожен повстанець живе надією, що прийдуть кращі часи. Коли б ми мали таких лицарів, як зараз, то в 1918 році у нас була б своя держава. Тоді прогавили, бо була мала свідомість. У нас це є, але чогось іншого бракує. Та прийде час, коли все буде, тоді буде, на чому виховувати своє покоління, яке встане гранітом і не впустить нікого на свою землю, хіба що по трупах наших прийде ворог на нашу землю. Вже не одна мама умилась сльозами за свого сина, зака-

тованого катами, не огна мама простягує руки до Бога за допомогою.

Нам треба повертатися до своїх. Я пішов до провідника боївки Явір, може він має щось перелати нашому сотникові. Провідник був молодий, високий, стрункий - не ларма чубарики платять великі гроші за його голову. Я запитав його, чи не має він чогось сотникові перелати. Він відповів, що має, то його близький товариш, - вони за Польщі разом в гімназії вчилися і в Німеччині разом були, німецьку мову добре знають. Явір написав сотникові записку і перелав низький поклін, щоб сотник в тому ж гусі проловжував бити окупантів. Взявши записку, я пішов. Зустрів Кудрика і сказав, що пора збиратися в дорогу, але запитав у нього, чи не бажає він залишитися назовсім у цьому селі. Він відповів, що ні в якому разі, що тільки до повстанців піде.

Тітка Кудрика пішла провезти нас і сказала: "Ідіть з Богом! Нехай вас Бог береже, бо ви воєте за волю України, за рідну землю". І багато молодих хлопців проволкали нас, там їм сказали, щоб галеко не йшли, бо з'являться чубарики, і буде лихо. Вони провели нас до лісу, а далі ми вже пішли самі. Я запитав у Кудрика, як він себе почуває? Лесь відповів, що добре.

Було вже 27 березня 1945 року. Через три тижні - Великдень, а там вже тепліше буде. Ще Кудрик мені сказав, що його друзі також хочуть йти в повстанці, навіть готові втекти з дому. Я йому сказав, що від мене це не залежить. Це може вирішувати сотник, але хлопці ще наїтє молоді, тож їм ще зарано йти до нас. Але то дуже добре, що хочуть нам допомогати, вони

ще молоді, та настане час і для них. Я пам'ятаю, як мені було 13 років в 1938 році. Тоді була проголошена Закарпатська Україна. До нашої хати приходили люди й говорили, що на Закарпатті повстання. Ми прихотили слухати, і яка то була радість для нас почути про це. Наші галичани пішли на допомогу. Я дуже шкодував, що не можу піти з ними, бо ще малий. Та напали на Закарпатську Україну угорці й завоювали. Пам'ятаю, як після того наші люди сумували, а ще й поляки стали кричати про спільний кордон польський - угорський. Та не довго раділи поляки, бо через рік їхню Польщу розбили на дві частини. До нас спочатку прийшли німці, а потім ті зі школу - які вони тоді страшні були: смертіли на кілометр конячим потом, бо на конях їздили, а німці всі на машинах були. Ті "визволителі" боялися до людей підходити. Їхні політруки почали кожен день мітинги проводити, вчити людей, як на вербі груші вирощувати. На кожному кроці стали Сталіна вивішувати. І Молотова теж, І Ворошилова. А потім стали людей на Сибір вивозити.

Так ми прийшли в табір. Після неблизької дороги зразу пішли спочивати. Спочивши, я пішов до сотника І. Вілгав йому ештафету і низький поклон від Явора. Сотник був дуже радий, бо Явір добре чувається і б'є окупантів. Потім став розпитувати, що ми бачили й чули. Я йому про все розповів.

Наступного дня нам ішов наказ вирушати в дорогу. Прийшли в село і розквартирувалися по хатах. Зв'язковою була дівчина, котра знала, кули кого розсилати. Те люди були замкнені, то трьох - чотирьох повстанців підселяла, а до бідніших - двох. Увечері дівчата поприходили, а хлопців у селі майже не було: хто на війні, хто пішов в повстанці. Стали співати пісень. Кудрик

І Соловейко населилися, знайшли своїх ровесників І бавилися з ними. Увечері стали готувати фіри, щоб поїхати до млина за борошном. Розвідка доповіла, що там медять борошно для війська. А нам борошно також потрібне, бо ми також військо. Одну чету виділили за борошном, а другу - в радгосп за свинями. Бо вже скоро свята. Під ранок приїхали з борошном - привезли 15 тон борошна І 15 свиней, вже забитих прямо в радгоспі, щоб не кричали. Повстанці, які їздили до млина, розповіли, що, коли вони приїхали до млина, там вже солдати чекають на борошно. Щоправда, вони з ними не билися, бо не були фронтовики, а з ними ми майже ніколи в бій не вступали. Ми воювали лише з червонопагонниками. У фронтовиків ми не брали навіть зброї, бо її у нас вис-тачає. Ми й борошна залишили їм. Так що все було добре. Наш ста-ничний розпоглілив, кури це все поїти. Гівчата стали готувати вареники, бо вже було з чого готувати, та треба ж цукру роз-добути. Ми дістали документи І поїхали в район за цукром. Взяти три фіри, - на кожну фіру по три повстанці. Документи мали під-роблені так, що їхали сміливо. Вонаші сотні були хлопці, котрі добре говорили російською, отже все було гаразд.

Та на всякий випадок послали недалеко одну чету для охоро-ни. Хлопці сміливо поїхали в район І заїхали до комори. Показа-ли комірнику документи, а він поживився їх І видав тону цукру. Хлопці поскладали цукор на фіру І поїхали в село. Вже смеркалось отже, повернулися без пригол. То свят ми вже мали І борошно І цукор І м'ясо.

Залишився ще тижень до Великодня, отже, мабуть, святкува-тимемо в цьому селі. Воно розташоване далеко від району, І облав-ники рідко показуються в ньому. Коли була Лісничівка, то вони часто приходили, а тепер бояться. Але ми на всякий випадок пос-

тавили стійки і в села нікого не выпускали, бо якийсь ~~чоловік~~ може донести, що в селі є сотня. Тоді їх може багато прийти, і навіть з літаків можуть бомбардувати. А НКВУ - таке ціле ... Було таке, що порядного господаря щодня викликали і говорили, щоб він на них працював. Він відмовлявся, а вони наказують йому прийти завтра. І так багато разів, а коли бачили, що він не бажає працювати на них, то тримали його до вечора, а потім відпустили додому, а по дорозі вбивали, щоб нікому не розповів. Потім говорили, що його повстанці убили. Та були й такі, що під страхом смерті погоджувалися працювати.

Нехай не вигадують, що на них працювали добровільно, - хіба що олімпі. На всякі спокуси втавалися вони, щоб яконайскоріше покінчити з нами. Бо ми їм на дорозі стали, заважали колгоспи закладати, церкви нищити. Вони нищили б, але бояться людей дражнити, бо люди й так люті на них, а як почнуть все все це робити, то люди пілуть на все. До нас прийшла сумна вістка, що в селі Глібовичі 2 квітня 1945 року підірвалися десять повстанців. Мабуть, хтось прогав, бо зранку несподівано прийшов гарнізон, оточив село і зразу облавники пішли шукати криївку, і ніби ненароком знайшли її, хоча було видно, що як тільки вони прийшли, то зразу оточили те місце, де була криївка, щоб ніхто не попередив.

І ось, коли вони знайшли криївку, то стали кричати: "Вийдіть, бандита!". Хлопці, які там були, заспівали український гімн і підірвали гранати. Тоді чубарики відкрили криївку, і самі боялися туди лізти, а примусили людей, щоб лізли й витягували мертвих. Коли люди повитягували загиблих, то чубарики поскладали вбитих на машину й повезли до Холорова. Там їх поскидали біля НКВУ, щоб люди впізнавали своїх. Але ніхто не хотів впізнавати, бо зразу б - на Сибір вивезли. Ось така їхня боротьба.

Прийшли ще сумні вісті. Майже в кожному районі почали в'їшати наших повстанців, котрих їм вдалося взяти живими. У Стрию повішали на показ вісім повстанців, у Холорові - чотири, в Рогатині - п'ять, у Перемишлянах - шість. Одним словом, в кожному районі стали в'їшати на показ, щоб залякати наших людей. В свою чергу повстанці також стали ловити НКВ'їстів та їхніх донощиків в'їшати. Як кажуть: зуб за зуб, кров за кров.

Ми стали вив'їшувати листівки: "Не лийте у вогонь бензин, - він і так добре горить. Нас не залякаєте, бо ми взяли зброю не для того, щоб дивитись, як ви в'їшаєте наших людей, а для того щоб бити окупантів на кожному кроці."

НКВ'їсти повішали близько 300 повстанців, а ще багатьох порозстрілювали без суду й слідства. Та це їм не допомогло. Боротьба йде повним ходом по всій Галичині, бо на сході України вони вже давно знищили дух. Однак в наших лавах є повстанці зі сходу України, хоч і не багато.

Та все ж свята близько. Ми почали готуватися до свят. Пішли повстанці тримати стійку біля плащениці. Вони стояли там струнко з крісами по 15 хвилин кожен. Одна чота там стояла, а друга охороняла село. Прийшла вже Великдень наїля. Всі хлопці пішли до церкви. Сховали плащеницю, потім всі пішли до "Просвіти". З нами був наш священник Андрій Першоєланний, який посвятив нам пасху, і ми всі разом стали снідати. Але перед тим ще виступив наш священник:

"Дорогі християни! Я прошу хвилину мовчанки і схилити голови перед тими, котрих немає серед нас, котрі в'їдали своє буйне життя за Україну".

Проїшла хвилина мовчанки, а потім священник промовкїв:

"Багато вже загинуло наших друзів. Вони також хотіли почекатися того великого свята, але вони вже в'їїшли назавжди в'їл нас,

та пам'ятя про них залишилась у наших серцях. Їх немає серед нас, а дух їхній серед нас, і буде вічно, бо дух невмирущий. Він вічний. Коли Христос помер на хресті, і поховали його гроб, то апостоли вірили, що Христос воскресне. Так і сталося. Христос воскрес. Весь світ святкує цей день, а цей кат не признає цього. Він нищить Христову віру, а нав'язує свою віру, яка не має Бога, а лише він є бог, бо він буде комунізм. Коли Ленін ще був живий, то він також говорив, коли приймав до комсомолу: "Молоді люди! Як я вам заздрю, бо ви будете жити при комунізмі". Ось ми бачимо цей комунізм, як він виглядає, як брат брата воює, а син - тата. Отже дорогі християни, ми віримо, що Христос воскрес. Ми також віримо, що воскресне Україна, бо інакше й жити не цікаво було б, якби ми не вірили. Христос воскрес!".

Після цього виступу всі дружно взялися за спілкування. Після спілкування стали співати "Христос воскрес". Потім всі пішли до церкви на вечірню. Молодь під церквою грали гаївки. Повстанців також були з молоддю, бо там були огні молоді хлопці. Це була велика радість. Ці Великодні свята я запам'ятав на все життя. Кудрик і Соловейко також втішалися вельми, бо біля них повно дітей ходило. Також вчителька Наталка була з нами. Одним словом, дуже весело було. Наступного дня також свято: Обливаний понеділок.

Цей день пройшов також дуже весело. Та головне, це вже весна, всі мають надію на цю бажану весну. Яку радість принесе вона нашому українському народові? Бо дуже тяжкі часи були. Бо ця дика сила скаженіє, хоче якнайскоріше розправитися з повстанським рухом. Але нехай вони не думають, що дух народу можна знищити.

І настав третій день свят. Хлопці трохи жартували з дівчатами, а найбільше Кудрик і Соловейко. Їм було дуже весело разом з повстанцями зустрічати свято. Великодні свята закінчились. Ми, мабуть,

Підемо далі, бо така наша доля: сьогодні тут, а завтра там. Але ще трохи побудемо в цьому селі. Люди звикли до нас, бо наші хлопці допомагають їм працювати, а вже весною роботи багато. А наші повстанці хлопці сільські, вміють працювати на землі. Хто гній возить, хто в полі оре - всі мають справу, але всі зі зброєю, бо всяке може бути. Прийшла неділя. Всі готуються до весілля, бо це буде повстанське весілля.

Наш пропагандист Чорний бере за кінку вчительку Наталку. Щоправда, музики не буде, бо заборонено. Всі повстанці і люди пішли до церкви дивитися, як шлюб будуть брати Наталка з Чорним. Були дружки й друкки, а старостою був сам сотник. Весілля було багате. Люди з села ще такого весілля не бачили. Коли закінчилися ця церемонія, то всі разом пішли до "Просвіти". Всіх посадили за столи; ко- му не вистачило місця всередині, той сів на дворі, - там також поставили столи. Все село брало участь у цьому весіллі. Щоправда горілки було мало, бо у повстанців діє сухий закон, хоч трішки можна. Коли всі вже повсідалися, то молодий попросив хвилинку уваги. Він попросив всіх встати і хвилину помовчати за тих, які втратили своє життя за Батьківщину. Потім полякував всім тим, які приготували все на весілля. Потім він промовив: "Дорогі брати й сестри! Я взяв собі дружину з Наддніпрянщини - така доля спарувала нас. Та немає значення, звідки, бо немає двох Україн. Є лише одна Україна! Головне те, що робить людина для України. На Запорізьку Січ люди схопилися зі всієї України. Славний гетьман Запорізької Січі був з Галичини. Ось і моя дружина добровільно вступила зі мною на рушничок щастя і поклялася бути вірною до кінця свого життя, - але не тільки мені, а й всьому українському народові. Я також дав таку клятву. Тепер ми разом битимемо нашого лютого ворога, котрий вже більше, як триста років мучить наш народ. Це страшний ворог, який хоче знищити

наше славне минуле. Хіба може бути так, щоб у дітей забрали маму й тата, а їм дати наших батьків? А ворог робить це. Та як би воно не було, а прийде їм кінець. Правда переможе!"

Потім молода взяла слово:

"Лорогі мої милі друзі! Сьогодні в мене дуже щасливий день. Я і мій суджений встали на рушничок щастя і дали клятву вірності одне одному, а також всьому українському народові. Мене двадцять років цькували проти свого народу: і коли була піонеркою, і комсомолкою. Вчили, що немає ні бога, ні диявола, а є на світі Лєнін, Сталін і вони є наймудріші в світі, бо відкрили нову еру, яка несе добро і щастя всьому людству на землі. Та я бачу, що це за нова ера - вона вся в крові і сльозах людських. Я це побачила завдяки тому, що потрапила до вас, на Галичину, на вашу священну землю. Тут я зустріла свого судженого. Коли я побачила його вперше, то моє жіноче серце стрепанулося. Я сама не знала, що зі мною робиться. Потім його пораненого привезли до моєї хати. Я не знала, хто він такий, а потім довідалася, що це є повстанець, - в моєму розумінні - бандит. Та на щастя прийшла моя мати, яка відкрила мені очі. Я зрозуміла, де є правда, а де брехня, хто є бандит, а хто герой. Потім добровільно вступила в Повстанську Армію, бо іншої дороги не бачу. Взяла псевдо нашої героїні Зені, котра віддала своє життя за волю України. І я клянусь бути такою ж, як вона, і не шкодувати свого життя за волю України. Поливіться, які діти борються разом з нами: Кутрик і Соловейко. Їм ще вчитись і вчитись, але вони взялися за зброю. А скільки воїтів таких молодих хлопців і дівчаток?! Мені розповіли, що в одному селі на коляду вбили 17 невинних дітей. Хіба є право вбивати діточок? Соловейко

розповідає, що таких, як він багато в тюрмі сидить, - і не хлопців, але й дівчаток. Та воно й не дивно, адже сам Сталін говорить: "Врагов народа надо уничтожать". От і виконують його наказ.

Тоді виступив ще староста весільний, наш сотник Ловбня:

"Дорогі друзі! Я влячний за таке повстанське весілля; бо вперше за старосту. Дякую вам, що мені довірили командувати весіллям. Та не тільки повстанці на цьому весіллі, а й всі люди з села. Ми всі як одна родина, бо в нас усіх є одна дорога - боротися за волю України. Вся наша Галичина піднялася на боротьбу, та є в наших лавах і багато з великої України, котрі разом з нами б'ють спільного ворога. Наша молода також вступила в наші лави, щоб боротися разом з нами. Ворог називає нас буржуазними націоналістами, що ми допомагали німцям, що воємо проти свого народу. Все це брехня! Історія добре знає що до чого. УПА повстала ще 25 жовтня 1942 року, коли Німеччина ще була сильною. Провіл в нас знав, що Гітлер програє війну. Бо наш вождь сидів у німецькій тюрмі, а ми розвішували листівки: "Смерть Гітлеру! Смерть Сталіну!", і воювали проти німців, поляків, а тепер і проти москалів. А вони самі підписали ганебний пакт з Ріббентропом. Отже, дорогі брати, ми маємо у кого вчитись і брати приклад - з тих героїв, котрих вішали, а вони не просили помилування. А перед смертю говорили: "Слава Україні!". Таких у нас багато було, і будуть готи, доки не згубимо Україну. Слава Україні!".

Весь народ встав і вітпів: "Героям слава"! Сотник низько вклонився людям і подякував за все. Наш духовний отець попросив слова:

"Дорогі християни! Для мене немає більшої радості, як бути з вами на такому славному весіллі. Тільки подумати - повстанське весілля! Хоча музики її немає, та така радість на душі! А вам молодий з молодого, бажає всіх благ, щоб у вас було багато дітей. Ми знаємо,

що ви виховаете їх на радість українському народові. Ваші діти й онуки будуть гордитися вами й ніколи не забудуть, бо ми знаємо всі, що ви живете не для себе, а для народу. А також і ми всі, хто взяв в руки зброю, бо ми боремося не за золото, не за багатство, а за волю України. Отже, молодята, ми всі бажаємо вам щасливого й довгого життя. І на многая й довгая літа!"

Тоді всі встали й заспівали: "Многая літа". А потім співали й інших пісень. Наш чотовий Вир мав дуже гарний голос і заспівав дуже гарну пісню:

"Я сьогодні щось дуже сумую,
Про колишню славу згадав,
Тоді слава про мене лунала,
Коли я переміг яничар.
Чорна хмара зі сходу до заходу йшла,
Боронив я свою Україну
Від завзятих та лютих татар ...
І на горі сином України
Диха доля у гості прийшла ...
Вдарять дзвони в велику долину,
Ми завзяті підемо у бій -
Ти воскреснеш, моя Україно,
В своїм блиску і в славі своїй".

Всі люди аж завмерли - готові живими аж на танки кидатися. А весілля триває, тільки стійкові міняються, бо кожен повстанець хоче побути на весіллі. Почало вже смеркатись і люди потихенько стали розходитися. Та й нам завтра треба вирушати, бо ми вже довго в цьому селі. Вранці ми пішли в ліс, а в ночі треба далі йти. Один повстанець попросив сотника, щоб відпустив на пару днів додому, бо в нього мама стара й хвора, а село недалеко: називається Вибранівка.

Сотник відпустив його.

Він взяв з собою зброю: автомат, пістоль, гранати. Ми увечері попросилися з ним. Та доля в нього нещаслива була. Коли він підходив до всього села, то потрапив на засідку. Чубарики відкрили по ньому вогонь і поранили його. Він впав на землю. Чубарики підійшли до нього, думали, що вбили його, та він зумів ще трьох покласти, а потім застрелився. Тоді чубарики взяли його мертвого, зв'язали ноги і прив'язали до фіри. Так везли його селом. Хтось впізнав його і крикнув: "Степана вбили"! Чубарики почули й до нього: "А ти знаєш его"? Він мовчить. Тоді вони стали його бити й мучити лоти, поки він не сказав, звідки повстанець. Тоді вони потягнули Морозенка - таке було в нього псевдо - на подвір'я його дому і покликали стареньку матір, щоб поливилася, чи то її син? Мати вийшла й побачила свого сина знівеченого, бо його волоком тягнули. Вона як закричить не своїм голосом: "Сину мій, що з тобою зробили ці кати? Що ти їм зробив, за віщо вони тебе вбили?".

НКВЛист як закричить на стареньку матір: "Это твой сын - он бандит!". В старій серце не витримало, і вона померла. Вони знову прив'язали повстанця до фіри й повезли в район, а матір так і залишили. Тоді прийшли сусіди й занесли стареньку до хати. Прийшли її роличі, щоб похоронити. Про все це нам розповів наш зв'язковий. Всі повстанці засмутилися, бо це був славний повстанець, як колись в Запорізькій Січі полковник Морозенко. Заспівали пісню:

"Ой Морозе, Морозенку,
Ти славний козаче.
За тобою, Морозенку,
Вся Україна плаче".

Треба відплатити за славного повстанця. Треба наскочити на Вибранівку - там є невеликий гарнізон і стрілки. Треба їх знищити. Ми відправили в розвідку Кутрика, Соловейка й Барвінок, щоб знати, як краще напасти, щоб не натрапити на їхню засідку. Треба взяти одного язика, щоб дізнатися їхній пароль. Розвідники повернулися й розповіли, де чубарики найбільше роблять засідки. Ми поділили сотню на чотири чоти: три чоти послали з трьох сторін, а одна пішла туди, де вони роблять засідку. Чубарики вибрали собі добре місце, щоб бачили з усіх сторін. Було їх десять душ, чекали на здобич і дочекалися. Ми несподівано наскочили на них, так що їм не було куди політисся. Ми зразу взяли їх і дізналися пароль. Тепер треба тих всіх взяти. Тоді ми пішли туди, де вони спали. Чубарики не чекали гостей, так що операція тривала не довго. Ми закидали їх гранатами. На цьому ми й закінчили. Повернулися ми назад до лісу, - там вже були в нас свої колаби.

Отже, ми відплатили за свого бойового товариша, але й вони. Одного разу діти йшли до школи з Вибранівки до Буринич, бо в Вибранівці не було семирічки. То вороги вбили трьох хлопців, а потім спалили їх, що не можна було вилізати, бо одні кістки залишилися.

Весна вже наступає повним ходом. Назворі травень місяць, все зеленіє, пташки співають, як душа радіє. Але смерть ходить за плечима, та нічого не поробиш, - від долі не втечеш. Вже скоро кінець війни, тоді вони, напевно, всі сили кинуть, щоб знищити нас. Я важко захворів, і мене послали до села, щоб я трохи підлікувався. Я попросився з хлопцями. Кутрик і Соловейко дуже школували за мною і казали, що будуть навідуватися до мене. Та все це закінчилося для мене раз і назавжди, і пам'ятка залишилася на все життя. Зразу по закінченню війни була облава. Скопили також і мене.

Повезли мене до Хогорова, а потім - до Стрия, де й присудили 10 років ув'язнення. Щоправда, мені вдалося піти під чужим прізвищем: Кузь Степан, чим врятував свою родину, бо їх також вивезли о на Сибір. Під чужим прізвищем я влібув всі 10 років. Потім повернувся з Сибіру з ув'язнення, взяв назад своє прізвище.

Тепер бажаю дати список людей з мого села, які були учасниками УПА і загинули від німецьких рук:

Хомир Фелір	-----	1925 р.н.
Білинъ Михайло	-----	1926 р.н.
Білинъ Степан	-----	1926 р.н.
Романів Ярослав	-----	1929 р.н.
Максимович Володимир	-----	1925 р.н.
Тиміцький Михайло	-----	1926 р.н.

Від рук НКВД загинули:

Кузь Василь	-----	1914 р.н.
Кузь Степан	-----	1924 р.н.
Кузь Михайло	-----	1922 р.н.
Лисий Петро	-----	1922 р.н.
Петрушко Петро	-----	1922 р.н.
Теофіка Фелір	-----	1922 р.н.
Мишик Василь	-----	1920 р.н.
Максимович Петро	-----	1922 р.н.
Максимович Богдан	-----	1924 р.н.
Максимович Мирослав	-----	1926 р.н.
Ільків Славко	-----	1922 р.н.
Билинъ Михайло	-----	1922 р.н.
Онишків Володимир	-----	1925 р.н.
Кунець Мирослав	-----	1922 р.н.

А ось список людей з мого села, які були засуджені:

Верхоляк Петро	-----	1926 р.н.
Змії Іван	-----	1910 р.н.
Кузь Роман	-----	1926 р.н.
Кочкинвич Петро	-----	1922 р.н.
Хомин Михайло	-----	1922 р.н.
Глуховецький Володимир	-----	1922 р.н.

Щоб читач міг оцінити масштаби жертв, які поніс український народ в національно-визвольній війні проти німецьких, польських і російських колонізаторів, скажу лише, що моє село мало 240 дворів. А скільки вивезено в Сибір? А скільки знищено сіл з їхніми мешканцями?

Тепер напишу про своє село, напишу те, що я запам'ятав. Моє село було найсвітломіше в усьому районі. Була "Просвіта" і книжок було багато. Мій батько першим в селі заснував кооператив і "Просвіту" Три роки я був прогавцем в цьому кооперативі.

Гуже добре пам'ятаю, як у нас в селі був фестин. Прийшли люди з цілого району. В нашому селі був луг, і всі зібралися на ньому. Як все було гарно. Та біля нас було польське село Семенівка, там були польські стрільці. Вони мали великі привілеї. Їх прийшло п'ять душ 50, якраз один хлопець вшав синьо-жовтий прапор. Поляки стали закидувати його камінням. Тут почалися велика бійка. Всі люди накиннулися на них, і вони встали втікати. Та їх доганяли й били, як сказаних псів. Навіть поліція не могла дати рату.

Поляки цього не погарували. За якийсь час прийшов польський полк карателів. Стали всіх ловити й бити. Робили, що хотіли: де бачили щось вишите, то рвали й палили. Та це не дивно було, адже поляки були колонізаторами. Поправда, народ був згуртований.

Церква й "Просвіта" падали людям розум. Були українські часописи, журнали: "Золотий колос", "Червона калина", "Альманах". Пізніше НКВЛ вивозив на Сибір за ці часописи.

Одного разу вийшла в нас цікава історія. Третього травня у поляків було свято - день польської Конституції. Поляки всюди повивішували свої червоно-білі прапори і зганяли людей на парад. А ми, малі дітлахи, зібрались і вирішили полякам школу зробити. Купили папір синій і жовтий, склеїли разом і зробили прапор. Було нас четверо: я, моя старша сестра Ольга /1923 р.н./, брат Петро /1923 р.н./, Машик Михайло /1922 р.н./ і Плігирна Рузя /1923 р.н./

Ми вирішили цей папір вішати на школу. Але хто це робитиме? Я був наймолодший, але й найважливіший, тому поліз вішати. Червоно-білий прапор я скинув, а наш повісив. Та довго він не висів. Прийшли польські поліцаї й скинули його, а моему батькові присудили 200 злотих штрафу. То були великі гроші, за них можна було купити дві корови.

В нашому селі було три комуністи: Сменський Василь, Лісний Степан і Пелинь Василь, але їх не було чути. Вони ховалися в столі й читали сталінську конституцію. Коли їм говорили про голод на сході України /у нас на "Просвіті" висів траурний прапор/, то вони говорили, що то є брехня, що то все попи брешуть, адже, мовляв, на сході робітничий клас править, тож там все по справедливості. Та коли цей клас прийшов у 1939 році, а потім відійшов, то залишив за собою тисячі трупів. Потім малих дітей НКВЛістами лакали, бо то справжнє чудовисько, - цвяхи забивав людям в голови. Тоді УПА ще не було, а Червону Армію з квітами, хлібом - сіллю зустрічали, бо ще не знали, що то за чума валить зі сходу, думали, що цивілізовані люди. Та скоро вони показали своє справжнє обличчя.

У моєму селі замортували п'ятьох. Голову сільради Василя Романіва замортували за те, що він не склав список людей, яких москалі хотіли вивезти на Сибір. Тепер вони брешуть, що ОУН - то є ворог народу українського. Хіба ОУН не організувала цілі війська повстанців проти німецьких окупантів? Хто воїн польського Міністра внутрішніх справ, як не член ОУН з мого села Мачейко Григорій, Бангера, Лебіль, Інатківський і Зарицький були засуджені польським урядом до кінця життя. Лише війна звільнила їх.

От, як воно було. А нинішній ворог нашого народу силе сміється, вигадує брехню на ОУН та УПА. Звичайно, були й такі, що грабували під маркою УПА. Але і в Червоній Армії були такі, що грабували, бо в усякій армії є полібні дзали. Коли я був в ув'язненні, то бачив всяких людей: один всю родину вбив, а йому дали десять років, бо, мовляв воював за товариша Сталіна. Таких сотні були, і полібні типи з'являлися в УПА, то їхні справи приписують ОУН і УПА. А чому ж більшовицька пропаганда не приписує Червоній Армії та й самій Росії мільйони українців, яких знищила голодом в 1933 році? Що, Червона Армія не винувата? Але ж вона була на Україні в той страшний рік? Була. Так само, як і УПА була в Галичині з 1942 по 1948 рік. Ми вбивали? Так. На вігмину від большевицької пропаганди, ми не запевняємо темних людей, що ми мовляв, тільки те й робили, що землю орали. Ми вбивали так, як вбивають на війні, тобто - в бою. І я хотів би, щоб мені показали військо, яке в бою не вбиває, а перемогу згобуває. Вбили ми й лоношика, який наших людей - українців відправляв на Сибір. А хіба совіти не вбивали своїх зрадників?

Я гадаю, що найсправедливіший суддя - Історія. Якщо не зараз, то пізніше, але все стане на свої місця і покаже, хто був бандитом, а хто ні. Скільки наших хлопців пожертвували собою, самі себе стріляли, а ці тупоголові осли все кричали: "Я зраховує Сталін! Умрем за Сталіна"!

Українська Повстанська Армія воювала ТІЛЬКИ за самостійну, незалежну УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВУ.

І я, як учасник цієї славетної Армії, не шкокую за тим, що все життя йшов терновим шляхом. Якщо я народився ще раз, то бав би ще раз пройти тим же шляхом. І так без кінця, аж поки Україна стане незалежною державою. З маленької дитини я мріяв про вільну Україну, і зараз вірю: УКРАЇНА БУТЬ!

Витавець: Григорій Прихолько
290066, Львів
вул.Криворізька, 67, пом. 19,
телефон: 35-92-28.

